

DE LVDOVIS

PRIVATIS, AC

domesticis veterum

LIBER VNICVS

Ad Illustrissimum Puerum, Ludovicum

LVDVICVM à Turnone, C. C. M. M.

Rossilionensem Illustriss. H. R. S.

HEREDITARIUM à Turnone

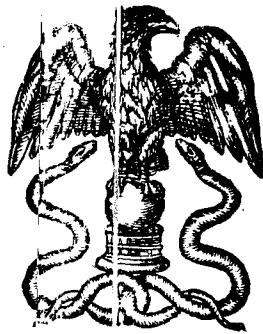
nam.

Auctore

IULIO CASARE VILEGIO, G. E. O.

Societatis Regiae Praesbytero.

IN VIRTUTE,

FORVNVS

AVGVSTINI,

Sumptibus IVDOVICI PROST,

Harodi. VILLEIO

M. D. CXXVII

CVM. PR. VILEGIO.

UNIVERSITATIS
DE GRANADA

ERRATA.

<i>Pag.</i>	<i>Lin.</i>	
6.	23.	<i>lege,</i> Bene. lignum.
67.	7.	visu quosdam musculos.
79.	29.	sine simulacro.
86.	27.	Aristogitoni.
110.	7.	melinum.
113.	17.	<i>de uera.</i>

DE LVDIS
PRIVATIS, AC
domesticis veterum

LIBER VNICVS.

Ad Illustrissimum Puerum, IVSTVM
LVDOVICVM à Turnone, Comitem
Rossilionæum, Illustriss. Herois
HENRICI à Turnone
filium.

Auctore

IVLIO CÆSARE BULENGERO,
Societatis I E S V Presbytero.

ERRATA.

<i>Pag.</i>	<i>Lin.</i>	
6.	23.	<i>lege</i> , Bene. lignum.
67.	7.	visu quosdam masculos.
79.	29.	sine simulacro.
86.	27.	Aristogitonî.
110.	7.	melinum.
113.	17.	<i>si uéu.</i>

IN VIRTUTE,

ET FORTUNA.

LUGDVNI,

Sumptibus LVDOVICI PROST,
Hæredis ROVILLE.

M. DC. XXVII.
CVM PRIVILEGIO.

LIBRERIE
UNIVERSITATIS
DE
GRANADA

ILLVSTRISSIMO PVERO,
IVSTO LVDOVICO
A TVRNONE COMITI
Rossilionæo, Illustrissimi
Heronis HENRICI à
Turnone filio,

IVL. CÆSAR BVLENGERVS
Societatis I E S V Presbyter P.F.

VID mihi animi esse putes,
COMES ILLVSTRISSI-
ME, qui tibi pueri libellum de
ludis offeram, à quibus præ-
clara tua indoles, contra pueritiæ ingenium,
abhorret? Nam neque pila, neque talorum
ludo caperis, neque alijs lusibus, quos vulgo
pueritia sectatur, addictus es. De te non in-
iuria prædicare possum, quod de filio Im-
peratoris Poëta,

††† 2 Ludus

Ludus erat puero raptas ex hoste
fagittas

Tractare, & tenero iaculum tor-
quere lacerto,

Inque frementis equi dorsum cum
pondere conti

Indutas Chalybum saltu transfer-
re catenas,

Inuentas agitare feras, & fronde
latentes

Quærere.

*Mactus hoc virtutis ingenio esto, IL-
LVSTRISSE COMES, & bellicam
virtutem, ac literas doctore patre peni-
tus imbibere pergito. Spes enim est, ubi
maturior etas vires animi, corporisque
firm auerit, ut in utroque genere, & Gal-
lia, sicuti maiores tui, presidio sis, & illu-
strissima tua familiae ornamento. VALE.*

BENEVOLO LECTORI.

VIA ludi inter vina fre-
quentes sunt, libuit hîc
pauca de veterum ludis
subiicere, vt sicuti conui-
uia sine luxu esse posse ostendi; ita &
lusus quosdam sine noxia & culpa
vsurpari posse ostendam. Tu quic-
quid hoc est opellæ, beneuole Lector,
boni consulito, & vino ac lusu mo-
deratè vti memento.

†††

3

SYL

BENE

SYLLABVS
CAPITVM.

PROLVSI O

De Aleæ ludo.

CAP. I.	D E ludorum origine.	pag. 6
2.	De ludorum diuisione.	10
3.	De ludo trochi, & turbinis.	11
4.	De ludo materum, seu lapillorum.	13
5.	De Capite, aut Nauia.	14
6.	De ludo paris, aut imparis, seu Artiasmo.	15
7.	De micando digitis.	16
8.	De castello nucum.	17
9.	De pila, & reticulo Romano.	19
10.	De Spheromachia.	20
11.	De Oscillatione.	21
12.	De Ocellatorum lusu.	ibid.
13.	De Chalcisimo.	ibid.
14.	De Omilla.	22
15.	De Telia, seu coturnicum pugna, seu orty- gopia.	24
16.	De Basilinda, & Dielcystinda.	ibid.
17.	De Muinda, & Chutrinda.	ibid.
18.	De Epostracismo.	25
19.	De musca aenea.	26
		20. De

20.	De ludo ἐν κερύλλῃ.	ibid.
21.	De Acinetinda.	27
22.	De Apodidrascindā.	ibid.
23.	De Ascoliasmo.	ibid.
24.	De Ostracinda.	28
25.	Hippas.	29
26.	De Monobolo.	ibid.
27.	De Imanteligmo.	ibid.
28.	De equitando in arundine.	30
29.	De casulis exstruendis.	31
30.	De speculo Pythagoræ, seu Pythago.	ibid.
31.	De Rathapygismo.	ibid.
32.	De ludo Athenis in balneo Academiae.	32
33.	De Cindalisimo.	33
34.	De Scaria, seu Scintarisimo.	ibid.
35.	De Streptinda.	ibid.
36.	De Schænophilinda.	34
37.	De Colabisimo.	ibid.
38.	De Cottabo.	ibid.
39.	De Contomonobolo.	35
40.	De Aphentinda.	36
41.	De Chelichelone.	37
42.	De Phryginda.	ibid.
43.	Basilinda.	38
44.	Elcistinda.	39
45.	De plausu ad Solem.	ibid.
46.	De Cubesinda.	ibid.
47.	De Ephedrisimo.	40
		48. De

48. De Pentalithis.
 49. De Eolocrasia.
 50. De Platagonio.
 51. De Equeſtribus ligneis.
 52. De Melelonte.
 53. De Tropa.
 54. De Trygodipheſi.
 55. De Pyrricha.
 56. De Chytrinda.
 57. De Ephetinda.
 58. De Alea.
 59. De Romana alea.
 60. De ludo calculorum.
 61. & vlt. De Diagrammiſmo.

ibid.
 41
 ibid.
 42
 43
 ibid.
 44
 ibid.
 ibid.
 45
 46
 58
 68
 75

DE

DE LVDIS

VETERVM

LIBER VNICVS.

PROLVSI O

De Alea ludo.

NEQVE homines, neque bruta in perpetua corporis, & animi contentione esse possunt, non magis quam fides in cithara, aut neruus in arcu. Ideo lusu egent. Ludunt inter se catuli, equulei, leunculi, ludunt in aquis pisces, ludunt homines labore fracti, & aliquid remittunt, vt animos reficiant. Sed in lusu modus, vt in cæteris rebus, tenendus est. Alea penè vbique verita. Cicer. 2. *Philipp.* de Antonio agens hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere. Idem ait Antonium lege, quæ est de alea, condemnatum. Alea toleranda fuit in Augusto sene, quam remissionis causa fumeret. Forum, inquit, aleatorium calcfecimus apud Suetonium. Germani aleam inter seria sobrij exercent, tanta lucrandi, perdendive, temeritate, vt

A a a cùm

cùm omnia defecerint, extremo, ac nouissimo iactu, de libertate, ac corpore contendant, ait Tacitus *lib. de morib. Germanor.* Victus voluntariam seruitutem adit, quamuis iunior, quamuis robustior, alligari se, ac venire patitur. Ea est in re praua peruicacia, fidem ipsi vocant. S. Ambrosius *de Tobia cap. 11.* pertinax aleæ studium Hunnis attribuit. Ferunt Hunnos, cùm sine legibus uiuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul, & arma portare, & plures suis, quàm hostilibus iactibus interire, frequenter autem tanto ardore rapi, vt cùm ea, quæ sola magna æstiment, arma victus tradiderit, ad vnum aleæ iactum vitam suam potestati vel victoris, vel fœneratoris addicant. Laërtius *lib. 3.* Plato adolescentem, quòd alea lusisset, grauius cecidit. Cùm autem quidam diceret: Ita fœuis ob rem parui momenti? Respondit: Res parui momenti non est malis assuescere. Chilo Laco missus Corinthum, vt fœdus cum Corinthiis feriret, incidit in Principes alea ludentes, abscedit, aitque: Absit, vt Spartani cum aleatoribus societatem ineant. Elibertino Concilio *can. 79.* Qui ludit alea, cœtu piorum mouetur. Romæ tesseras, aut talis lusere. Horatius:

— Postquam te talos, Aule, nucisq̄,

Ferre sinu laxo vidi.

Martialis:

Vnctis falciferi senis diebus,

Regnator quibus imperat fritillus.

Persius:

Angusta collo non fallier Orca.

Hegesilochus, quòd talis luderet, à Rhodiis in exilium pulsus est. Fugienda alea, quia, vt S. Basilius *lib. 7.*

lib. 7. Exaëmer. ἅπ' τοῖς κούροις ὄρκοι, καὶ φιλονεικίαι χαλεπαί, καὶ φιλοχρηματίας ὠδύνης. In tesserarum ludo iuramenta, contentiones moleste, auaritia dolores existunt. Aristoteles *lib. 4. Nicomach.* ὁ μὲν κούρατος, καὶ ὁ λοπαδύτης, καὶ ὁ ληστής ἢ ἀνελευθέρων εἰσὶν. αἰχμηκέρδεις δὲ ἀπὸ ἢ φίλων κερδαίνουσιν, οἷς καὶ δίδουσι. Aleator, fur, latro, sunt illiberales; turpe lucrum sectantur, cùm ab amicis lucrum capient, quibus dare oportuit. Romæ pueri etiam alea ludebant. Horatius *lib. 3. carm.*

Nescit equo nudis, Herere ingenuus puer,

Venariq̄, timet, ludere doctior,

Seu Græco iubeas trocho,

Seu manus vetita legibus alea.

Leg. 3. Cod. de aleatorib. Alearum vsus antiqua res est, & extra operas pugnatorias concessa. Verùm pro tempore abiit in lacrymas, &c. Vide *lib. 11. Pandectar. tit. de alea, lib. 1.* Ea cœrcitio pertinuit ad Ædiles. Martialis *lib. 5.*

Iam tristis nucibus puer relictis,

Clamose reuocatur à magistro,

Et blando malè perditus fritillo

Ædilem rogat vdius aleator.

Ouidius 2. *Tristium:*

Sunt alius scriptæ, quibus alea luditur, artes:

Hæc est ad vestros non leue crimen auos.

Quique alij lusus, nec enim nunc persequar omnes.

Perdere rem caram tempora nostra solent.

Seneca: Aleator quanto in arte melior est, tanto est nequior. *Lib. vlt. C. de Religios.* Nulla est maior occasio deprauandi animi, quàm ludus passim immodicus, ad perniciem omnium rerum. Sidonius *lib. 1. epistol. de Theodorico spectante eos, qui alea ludunt, aut ludente:* Theodoricus, inquit,

Rex Gotthorum in bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in vtrisque philosophatur. Alea ludebant senes. Suetonius in *Augusto*, cap. 71. Inter cœnam lusimus *χερονικῶς* heri, & hodie. Apud Ciceronem de *senectute*, Cato ait: Nobis relinquunt talos, & tesseras, qui senes sumus. Sidonius *lib. 1. epist. 8.* Student pilæ senes, aleæ iuvenes præter morem. Vetus Gloss. *κοπιστής*, aleator, aleo, qui aleam ludit. Iulius Firmicus *lib. 8. cap. 25.* Aleones. Aleatorium erat prope sphæristerium, vbi aleatores talis ludebant, & pilæ ludo fessi vires integrabant. Sidonius *epist. 9. & 11. lib. 3. epist. 17. lib. 5.* Horatius *lib. 2. satyr. 7.* Volauerium quemdam commemorat, qui cum chiragra perpetuo laboraret, hominem mercede diurna conductum pavit, qui pro se tolleret, & in pyrgum talos mitteret.

—— qui pro se tolleret, atque

*Mitteret in pyrgum talos, merce diurna
Conductum pavit.*

Iouius *lib. 29. Histor.* Philibertum Arausionensem Caroli V. Legatum Florentiam obsedisse ait, & omnia militum stipendia alea perdidisse; quare infecta re abscedere coactum præ dolore obiisse. Omnes ludos improbat Tertullianus *lib. de Spect.* Ludi etsi minore cura per prouincias pro minoribus viribus administrantur, tamen omnes illuc deputandi sunt, vnde petuntur, vnde inquinantur. Nam & riulus tenuis ex suo fonte, & furculus modicus ex sua fronde qualitatem originis continet. In omnibus ludis aut spurcicia, aut infania, aut sæuitia, fraudes, periuria, molestiæ, rixæ fuere. Apud Ælium Chius seruo iratus dixit: Ego non

te

te in pistrinum trudam, sed mittam spectatum ludos Olympicos, *πικροτέρην πικροτέρην ἢ οἰόμεθα ἐν ἐλυμπία θεάμενον ὑπὸ τῆ ἀκτίνῃ ὀπταῖς, ἢ ἀλείν μύλην ὀραδοθέντα.* *Acerbius supplicium rarus spectantem ludos Olympicos Sole torreret, quam pistrino traditum molere.* Non ita generati sumus à Natura, inquit M. Tullius, vt ad ludum, & iocum facti videamur, sed ad seueritatem potius, & quædam studia grauiora, atque maiora. Ludo, & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno, & quietibus cæteris, tunc cum grauibus rebus, seriisque satisfecerimus. Ludendi quidam modus retinendus, vt ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem dilabamur. Suppeditant autem & campus noster, & studia venandi honesta exempla. Tabula talaris dicitur. Tertullianus *lib. de Carne Christi.* Coelius Aurelianus *lib. 2. tardar. passion.* tabellam talearem vocat aluolum. Calculi, latrunculi, duodecim scripta in alea numerantur, etsi industria in hoc genere plurimum potest. Qui digitis micant, aleam ludunt. Ammianus Marcellinus: Aleatores se dici timentes, tesserrarios appellari cupiunt. Sed istis alius locus est. Iuuenalis *satyr. 1.*

—— Neque enim loculis comitantibus itur

Ad casum tabule, posita sed luduntur arca.

—— Simplexne furor sextertia centum

Perdere, & horrenti tunicam non reddere seruo.

P. Mimus: Aleator quantus in arte aleæ est, tanto est nequior. Xenophon in *OEcumenico*: οἱ ἀργροὶ, καὶ μαλακοὶ πονηρότατοι. εἴπερ πονηρίαν νομίζουσι ἀργίαν εἶναι, καὶ μαλακίαν ψυχῆς, καὶ ἀμέλειαν. καὶ ἄλλα δ' εἰσὶν ἀπατηλαὶ τινες διαποιναὶ προσποιήματα ἰδοῦναι εἶναι, καὶ κείναι τε, καὶ ἀνοφελείας

ἀνωφελεῖς ἀνδράπων ὁμιλίαι, αἱ περὶ ὧν ἔχοντες ἔχοντες καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανέας γίνονται, ὅτι λύπαι αἶψ' ἦσαν ἡδοναῖς περιεχόμενα. Calor ludentis sæpe aberrat.

Vique petit primò plenum flauentis arena,

Nondum calfacti velitis hasta solum.

Sed verba Xenophontis interpretemur: Ignauia, & molles pessimi sunt, si ignauiam existimamus esse malitiam, & mollitiem animi, & negligentiam. Et aliæ sunt deceptrices dominæ voluptates, cuiusmodi est aleæ lusus, & colloquia conuentusque hominum inutiles, quæ tandem iis, qui decipiuntur, ostendunt se dolores voluptate obuolutos esse.

De Ludorum origine.

C A P V T I.

LVdos à Lydis ortos esse auctor est Herodotus *lib. 1.* tempore Atyis Regis, vt otio, & quiete, famem, quæ in Lydia grassabatur, fallerent, quam exercitatione, & motu augeri, ac incendi putarent. *ἔξ ἀρεθίστων δὴ ὧν τότε καὶ ἦν κώων, καὶ ἦν ἀφαιγάλων, καὶ ἡ σφαίρης, καὶ ἄλλων πασῶν παιχνιδίων τὰ εἶδη αὐτῶν ποσῶν τῶτων γὰρ ὧν πῶν εὔρεσις ἐκ οἰκιστῶν τοῦ λυδίου.* Tum igitur inuentum ab ijs tesserarum, & talorum ludum, & pile, cæterorumque ludorum omnia genera, præterquam calculorum, quorum sibi inuentionem non vindicant Lydi. Porro ad famem discutiendam altera quidem die quàm longa fuit lusisse, ne ciborum quærendorum sollicitudine torquerentur, altera verò

verò lusu abstinentes vesci consueuissent, atque hoc modo vixisse annis duodeviginti. Si ludos omnes Lydi repererunt, exceptis calculis, sequitur & scenicos ab iis repertos, quibus spectandis totum diem perfidendo operam darent. Miror eos pile lusisse, quæ motu & agitatione famem debuit accendere. Tertullianus eadem de re *lib. de spectacul.* Lydos ex Asia transuenas in Hetruria confedissee, & spectacula religionis nomine instituisse, inde Romam accersitos artifices, mutuantur tempus, & enuntiationem, vt ludi à ludis vocarentur. Plato in *Phadro* Theut Ægyptium *περὶ πον, αἰτ, ἀειθιῶν, καὶ λοιστῶν δρεῖν, καὶ γραμμετείαν, καὶ ἀστρονομίαν, ἐπὶ ἧ περτείας, καὶ κωβείας,* primum, ait reperisse numerum, & numerandi artem & Geometriam & Astronomiam, & calculos aleam, tesseras & talos. Eustathius *ad lib. 1. Odyssea* verba Platonis referri ait non ad talos & aleam, sed ad tabulam, aut laterculum, in quo per calculorum motus indicantur Solis & Lunæ conuersiones & defectiones. Vocat *περὶ δὲ πικρὸν παιδίαν, περὶ δὲ πηλεον, διαγράφεαδ γὰρ π πικρὸν ὡσαύτ ἐν τῇ περὶ δὲ πικρῆ παιδίᾳ,* describi quendam laterculum vt in ludo calculorum, & in eo laterculo signari motus Solis, & Lunæ. Idem *ad lib. 2. Iliad.* *πηλείαν* Ægyptiacam docet esse philosophicam. Isaacius Porphyrogenetes in *Paralipomenis Homeri περὶ πηλείαν* Palamedii ascribit, vt & alij de quibus infra agemus. Hefychius interdum *περὶ πηλείαν,* & calculos cum κωβεία, & alea confundit. Alibi distinguit his verbis, *ἐν κωβείᾳ τὸς κώβες ἀναρρίπτεται, ἐν ἧ τῇ περὶ πηλείᾳ αὐτὸ μόνον τὸς ἄψους μετακινῶσι.* In alea talos aut tesseras iaciunt, in ludo calculorum, calculos tantum mouent. Græci, Ægyptij, & Pyrrhus in ludo tabulæ

tabulæ calculos cum tesseris coniunxerunt, & cum lusum vsurparunt qui vocatur hodie *trielac*. Romani 12. scripta indigetarunt. Lusum tabulæ constans calculis sine tesseris dicitur hodie *Skakia*, vulgo *ieu d'Eschers*. *Chetmat* regem mortuum significat. Eustathius igitur ex Herodoto discrimen inter *κύβες*, & *πεσούς*, id est, *tesseras* seu *talos*, & *calculos* fuisse ostendit his verbis, ἡρόδοτος οὐ φανερώς διαφέρειν δηλοῖ κύβων, ἢ πεσόν, ἐν οἷς λέγει, ὅτι λυδοὶ πρὸς κύβους εὖρον, καὶ πρὸς ἀσφαλῆας, καὶ τὴν σφαῖραν, ἢ ἄλλα παίγνια πλὴν πεσόν, *Herodotus manifestè declarat tesseras, & talos à calculis differre, dicens Lydos inuenisse tesseras, talos, pilam, & alia ludicra exceptis calculis*. Sophocles à Palamede tesseras, & calculos repertos ait, vt famem falleret, ac cibi memoriam tolleret.

ὁ λιμὸν ἔτ' ἤν' δ' ἀπῶστε σὺν θεῷ
εἰπεῖν, χρόνος τε διατεθείας σοφωπάτας
ἐφεύρε, φλοίσβου μὲν κόπον κη. θυμῶν,
πεσούς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἀκ.

Annon Palamedes famem Deo faciente ab illis expulit, & inuenit rationem temporis fallendi sapientissimam, sedentibus post laborem maris, & fluctuum, calculos & tesseras, iucundum desidæ remedium. Aleam militem fuisse bello Troiano qui aleæ lusum innenerit putat Isidorus, nescio quo auctore. Videtur, vt sæpe alias, in rebus quas ignorat diuinare. Verba eius sunt *lib. 18*. Alea lusum tabulæ inuenta à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea. Melius Ioannes Antiochenfis *lib. de originibus*, Suidas, Cedrenus, & Hæcacijs Porphyrogenneta Palamedi ascribunt. ὁ παλαμῆδης διὰ τὸ τάβλας ἢ γίνον κόσμον ἠνίκατο, τὸ ζωδιακόν

ζωδιακόν κύκλον διὰ τῶν δωδεκά κέστων, διὰ τῶν ἡμερολόγιων, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπὶ τὰ κοκκίαν τὰ ἐπὶ τὰ ἄστρα τῶν πλανητῶν, διὰ τῶν πύργων τὸ ὕψος τῶν ἑραῶν ἐξ ἕ δίδω παῖσι κελὰς, καὶ φαῖλα. *Palamedes per tabulam mundum terrestrem obscure significauit, per duodecim capsas, seu septa, & sedes calculorum Circulum zodiacum, per simum, & colum vimineum, in quo inclusa erant septem grana, quatuor scilicet tali, & tres tessera, septem Planetas*. Per turriculam, seu frutillum altitudinem cali, unde bona, & mala dantur; ex colo, seu fimo in turriculam tessera mittebantur, ne fallaci manu tractarentur. Suidas: ταῦτα ὄνομα παιδιᾶς. ταῦτ' αὖ ἐφεύρε παλαμῆδης εἰς διαγωγῆν τῶν ἑλλήνων στρατῶ σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ. τάβλα γάρ ἐστὶ ὁ γίνον κόσμος, δωδεκά τῶν κέστων ὁ ζωδιακὸς ἀειθυός, &c. vt supra. *Tabula nomen lusum, quem inuenit Palamedes in oblectamentum Græci exercitus, cum multa Philosophia, &c. vt supra ex Ioanne Antiochenfi*. Putem Palamedem reperisse calculorum ludum sine tesseris, quod belli simulacrum est; tesseras à Lydis repertas; tabulam, in qua tesseris, & calculis luditur, quam mundi simulacrum esse volunt, ab Ægyptiis repertam. Negat enim Herodotus calculos à Lydis repertos. Homerus quidem Procos larunculis, seu calculis lusisse ait. Athenæus *lib. 1*. καὶ οἱ μινυήρες τὴν παρ' αὐτῷ πεσοῖσι περιπέροιθε θυράων ἐτέρποντο, ἢ πρὸς τὴν μεγαλοπόλιτι διοδώρι, ἢ διοδώρι μεδόντες τὴν περσίαν, ἢ δὲ τὴν μυτιλωαίᾳ κέον τὴν ἀντικρῶν ἀθλωαίᾳ, ὅς ἀντιπῆ τὴν καὶ τὴν περσίαν. *Proci apud Homerum pro foribus calculis ludunt, non docti ludere à Diodoro, aut Theodoro Megapolita, aut Leone Mistylenæo Athenis, à maioribus oriundo, qui in eo ludo fuit insuperabilis*. Centum & octo fuere Proci, qui totidem, quot essent ipsi, calculos inter

se contrarios, numero pares statuerint, vt ex vtraque parte quinquaginta quatuor essent, intermedio quodam spatio relicto, quod vacuum esset. In ea area, quæ acies, & ordines discernerebat, calculum vnum collocaſſe, quem Penelopen nominabant. Pro signo, ac scopo is erat, si quis altero calculo ferire posset. Hæc habet Athenæus *lib. 1.* quæ ad tabulam Palamedis non faciunt. Itaque verbum ea de re non addimus.

De Ludorum diuisione.

CAPVT II.

LVdi alij fuere publici, qui in publico ederentur; alij priuati, quibus domi luderetur. Ludi publici, in Græcia Olympici, Pythij, Nemeæi, Istmici, de quibus Petrus Faber doctissimè. Romæ scenici, gladiatorij, Circenses, venationes, de quibus nos olim, & plerique alij. De pila Mercu-rialis. Nos hîc de priuatis agemus, qui minus vulgati sunt, maximè de iis, qui Romæ in vsu fuere, si priùs monuerimus in omnibus penè ludis aliquid contra bonos mores esse. Trochus à Catone Dionysio commendatur, qui pueros iubet trocho ludere. Multi alij sunt ludi minus damnosi, quibus hodiè que vtimur, cum à Græcis, aut Romanis accessantur, de quibus sic habeto.

De

De Ludo trochi, & turbinis.

CAPVT III.

TROCHUM vulgò eundem esse putant tur-
bini, seu βίμβικι, quem pueri flagello in por-
ticibus agitant, dicuntque: ἢ χῆ στυπὸν ἔλα, *agito*
turbinem, qui tuis viribus respondeat. Hac mente Pit-
tacus dixit cuidam consulenti quam vxorem du-
ceret, vt audiret in porticibus, quid pueri turbines
agentes dicerent, audiuit ille canentes, ἢ χῆ στυπὸν
ἔλα, & moneri se sensit, vt vxorem duceret suis vi-
ribus, & generi parem. De turbine Tibullus *lib. 1.*
eleg. 5.

*Namque agor, vt per plana citus sola verbere turbo,
Quem celer assueta versat ab arce puer.*

Perſius:

Neu quis callidior buxum torquere flagello,
Græci dicunt, βίμβικι ἔλα, vel ἄγειν. Alius tamen
à turbine trochus fuit. Erat enim trochus circulus
æneus magnus, cui annuli multi inserti erant, vt
strepitu obuï trocho cederent de via. Ansa apprehen-
sus in longum mittebatur, volutabaturque
cum strepentibus annulis. Vidi in Italia, qui circu-
lum æneum longè iacerent volutabundum, donec
motus per se quiesceret, aut ad lapidem, & obi-
cem offensus infleteretur, & caderet. Verus Gloss.
Trochus rotæ genus ad ludum. Trochus ludentum
rota. Propertius ansam, qua trochus apprehen-
debatur, clauem vocat. Martialis *lib. 11.*

Tam laxus, quam celer, arguo qui sonat ære trochus.
Lib. 14.

Indu

Inducenda rota est. das nobis viile munus,

Iste trochus pueris, at mihi cambus erit.

Alij *cantum* legunt, ob sonum suauem. Ouidius *lib. 3. Artis:*

Sunt illis celerèsque pila, iaculùmque, trochique.

Horatius *lib. de arte poetica:*

Indoctusque pila, disciue, trochive quiescit.

Lib. 3. carm. 24. ludum Græcum vocat:

Venarique timet ludere doctior,

Seu Græco inbeas trocho,

Seu malis vetita legibus alea.

Martialis *lib. 1 4. epigr. 1 54.*

Garrulus in laxo cur annulus orbe vagatur?

Cedat ut argutis obuia turba trochis.

Propertius *lib. 3. eleg. 1 4.*

Quum pila veloces fallit per brachia iactus,

Increpat & versi clauis adunca trochi.

Martialis supra canthum trochi vocauit. Propriè canthus est ferrum ambiens curuaturam rotæ. Gloss. vetus, $\kappa\epsilon\upsilon\theta\omicron$ ἔχϋ. Propertius clauem aduncam trochi vocat, vt diximus, ansam, qua trochus apprehenditur. Passeratius putat clauem esse, qua trochus compactilis aperiebatur immit-tendis annulis, & claudebatur. Ouidius *eleg. 1. lib. 2. Tristium:*

Hic artem nandi præcipit, ille trochi.

Apud Platonem *lib. 4. de legibus:* Trochi erant, qui defixi in eodem loco circumagebantur. οἱ γὰρ σπό-
δοι ὄλοι ἐσῶσι τε ἄμα καὶ κινῶν ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ
πῶξαντες τὸ κέντρον περιέβην. Trochi toti stant simul,
& mouentur, quum in eodem loco defixerint cuspidem.
Basilius *homil. 5. in Exaëmer.* Trochi, inquit, accepto
primo ictu circumaguntur, quum defixa cuspidem
in

in seipsis circumaguntur. Vincit is, cuius trochus ictus diutiùs voluitur. Diximus alios fuisse tur-
bines, quorum inferior cuspis in eodem loco non
circumageretur, sed scutica agitati vagarentur.
Virgilius 7. *Æneid.*

Cen quondam torto volitans sub vespere turbo

Quem pueri magno in gyro vacua atria circum

Intenti ludo exercent, ille actus habena

Curuatis fertur spatiiis. Vocat volubile buxum.

Græci σπόδον, σπόδιον, βέμερα. Alius fuit trochus,
de quo Acron *lib. 3. Ode 24.* Horatij, Trochus est
rota, quam currendo pueri virga regunt. Xeno-
phon in *Symposio* meminit circuli pleni ensibus
rectis, quos saltu saltatrix ensibus rectis transili-
ret, de quo egimus *lib. 1. Theatri nostri.* Artemido-
rus *lib. 2. cap. 78.* vocat ἑρπαικτεῖν, ἢ μαχαίρας περι-
εῖδεν. Ludere ad rotam, volui, & circumagi circum
enses, eòsque transilire. In *Symposio Xenophontis*
mentio fit duodecim rotarum, quas saltatrix vi-
bratas in altum eijciebat, & excipiebat reciden-
tes saltans.

De Ludo materum, seu lapillorum.

C A P V T I V.

Hodie pueri apud nos ludum Madrellarum
vsurpant, in quo quatuor lineæ quadræ fo-
ris, quatuor alias lineas includunt, quæ media li-
nea quasi diametro secantur, & tres vnus ex col-
luforibus bacillos, totidem alius variis locis col-
locant, & id studiosè agunt, vt tres bacillos suos in
eadem

eadem linea continent. Meminit ludi illius Ouidius *lib. 2. Trist. eleg. 2.*

*Parua sedei ternis instructa tabella lapillis,
In qua vicisse est, continuasse suos.*

Lib. 3. ματαιοτεχνίας,

*Parua tabella capit ternos viringue lapillos,
In qua vicisse est continuasse suos.*

Madrellas, inquam, nostri vocant, quia Materes sunt baculi, auctore Nonio, vnde & apud nos hodiéque vox Gallica *Marras* sagittam significat, quasi baculum. Sisenna verus auctor, Gallia materibus, id est, telis oblongis pugnat. Materis ἡ ξυλεία, τὸ ὕλημα, vnde & materia dicta.

De Capite, aut Nauia.

CAPVT V.

Vulgaris hodie lusus est, indigetatus, *croix ou pile*, pila Nauem significat, vnde vulgo magister nauis dicitur *Pilote*. A Romanis & Græcis ludus hic arcessitur, diciturque, Caput, aut Nauia, quia olim in nummis ratitis caput erat Iani ex vno latere, ex altero nauis. Macrobius *lib. 1. Saturnal. cap. 7.* In alex lusu cum pueri denarios in sublime iactantes capita aut nauiam exclamant. Eius ludi meminit S. Augustinus.

De

De Ludo paris, aut imparis, seu Artiasmo.

CAPVT VI.

Hodie ludus apud pueros frequens est, cui nomen, *pair, ou sou*. de quo Horat. *Sat. 3. lib. 2.*
Ludere par impar, equitare in arundine longa.
Sueton. *in Augusto cap. 70.* Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quot singulis conuiuis dederam si vellent inter se post cœnam vel talis, vel par impar ludere. Schol. Aristoph. ad Platum *πειζεν ζυγὰ ἢ ἀζυγὰ, ἄρπα ἢ πελωρὰ.* Aristot. *lib. 3. cap. 5.* ad Theodect. *ἀρτιάζεν.* Ouidius,

*Est etiam par sit numerus qui dicat, an impar,
Vt diuinatas auferat augur opes.*

Plato *in Lyside*, ἀρπασμόν qui fiebat nummis, aut nucibus, aut fabis. Pollux *cap. 7. lib. 9.* τὸ ἢ ἀρτιάζεν ἐν ἀπραγάλων πλῆθει χρυσομυδίων ὑπὸ τῶν χειρῶν μαρτερίαν εἶχεν ἢ ἀρπίων, ἢ ἢ πελωρῶν. τ' αὐτὸ ἢ τῦτο ἢ κῦάμοις, ἢ καρούις, ἢ ἀμυγδαλέις, ἢ ἀργυρίῳ περὶ πέν ἢ ξίωσιν. Aristophan. *in Pluto,*

εὐπῆροι οἱ θεράποντες ἀρτιάζομεν.

Aristot. *lib. 3. Rhetor. τύχοι ἢ ἂν τις ἐν τοῖς ἀρπασμοῖς ἀρτία ἢ πελωρὰ εἰπῶν.* id est, vox *artiazem in talis pluribus manu comprehensis diuinationem habuit parium & imparium.* Idipsum factitatum in fabis, nucibus, amygdalis, & argento. Serui stateribus manu inclusis par impar ludimus. Fieri potest vt in ludo hoc diuinet aliquis par ne sit numerus, an impar. Galli nostri dicunt *pair, ou non.* Alij *pair, ou sou,* siue solum intelligant, qui numerus est impar, siue

sive solidum vnum, & solitarium, sive illud Gallicum *rain*, ou *son*, à voce Græca *πειρασ* dictum sit. Scholiast. Aristoph. in *Pluio*, δραξά υδρος τις χέρου, ἐρώτα πόσα ἐκτείνας πῶν χεῖρα, ἢ ἂν ὀπίχῃ λαμβάνῃ ὅσα ἡ ἐν τῇ χεῖρὶ, ἂν δὲ ἀμαρτη, &c. Artiasmo luditur apud Platonem in *Lyfide*, idque talis, vt & apud Pollucem *lib. 9.* Apud Suetonium tamen *lib. 2.* distinguuntur tali ab artiasmo loco quem supra posui. Dio Chrysoft. de consultando, οἱ ἀρτιάζοντες ἴσασιν ὅτι ἐν τῇ χεῖρὶ οἱ περιελασά υδρος αὐτὰς χεῖμα ἔχουσι, ἔ μὲν τοι ὅτι τοσούτων ἀλλ' ἐνίστε καὶ ἐπέπυρον εἰπεῖν, ἢ ἔτω δὲ κρατήσαντες ἀπὸ ἀλλήλων. Qui *par impar* ludunt sciunt eos à quibus prouocantur *manu* *rem* *continere*, *numerum* *nesciunt*, *interdum* *diuinant*, & *vincunt*. Aristophanis verba quæ supra posui Latina facio. Quum aliquis pugno incluserit nuces, extenta manu dicit, quot latent nuces hic. Si qui rogatus est numerum diuinarit lucratur id quod erat in manu, si aberrauerit, ἀποτίνε τόσα, tantumdem de suo exfoluit. Vide Pollucem *lib. 7. c. 33.* & *cap. 24.* χαλκίζην ἢ παιδείας τι εἶδ' ἢ ἐν τῇ νομισματικῇ ἀρτιάζον. *Ludus* in quo nummis *par impar* ludebant. Erat alter chalcismus cùm rectum nummum digito impositum circumagentes mox excutiebant, & priusquam humi caderet recto digito rursus excipiebant. Qui ita exceperat vincebat, ait Eustathius *Iliad. ξ. & Iliad. α.* Item Pollux *lib. 9. cap. 7.*

De micando digitis.

CAPVT VII.

LVfus hodie in Italia frequens quo digitis micant, & vtraque manu protensis aliquot digitis

gitis dicunt, quinque, aut tres, aut septem, & diuinare conantur numerum digitorum qui prodēant. Vulgo vocatur *Μουνη*. Hoc ludo ludunt Hymenæus & Cupido apud Nonnum *lib. 33.*

— Φιλαρῆτων ἢ βολῶν
λαχμὸς εἰς μετέπων ἑτέρωθεν ἀκτυλα χερῶν,
ἢ τὰ μὲν ἔρῳσαντες ἀνέχετον, &c.

Sortitio erat iaculationum vinosarum sequens digitos versatiles manuum. quorum alios attollebant, alios intra volam concludebant colligatos. Vet. Gloss. micare *λαχάνον*. Varro in *Parthenone*, Micandum erit cum Græco, vtrum illius numerum, an ille meum sequatur. Vnde prouerbium, *Dignus qui cum in tenebris micet*, id est, fidelis est, non fallax, quia si vel in tenebris diuinaris quod digitos sustulerit, fatebitur. Olim micatione carnes & merces in foro emebantur, quod postea *uētutum*, & cautum vt sub exagio, id est, ad trutinam emerentur. Veruit primus Apronianus prefectus vrbi, vt est in veteribus inscriptionibus. Sub exagio potius pecora vendere, quàm digitis concludentibus tradere. Glossa, *ἐξάγιον pensatio*.

De castello nucum.

CAPVT VIII.

LVfus alia puerilis fuit, quæ hodiè que tenet, quàmque puer sapius olim usurpauit, cùm castellum è nucibus componeretur, de qua Quidius de *Nuce*:

Poma cadunt mensis non interdicta secundis,

B b b

Et

Et condit letas parca colona nuces.

Hac puer aut certo rectas dimerberat ictu,

Aut pronas digito, bisve, semelve petit.

Quatuor in nucibus non amplius alea tota est,

Cum sibi suppositis additur vna tribus.

Per tabula cliuum labi iubet alter, & optat,

Tangat ut è multis qualibet vna suam.

Fit quoque decreta qualem caeleste figura

Sidus, & in Græcis littera quarta gerit.

Hac ubi distincta est gradibus qua constitit intus,

Quot retigit virga, tot capiti ipsa nuces.

Vas quoque saepe cauum spatio distante locatur,

In quod missa leni nux cadat vna manu.

Plures Ouidius attingit ludos. Primus est, cum rectæ nuces statuerentur, deinde certo ictu deijcerentur, aut digito pronæ decuterentur, aut tribus vna imponeretur, castellumque fieret, quod iactu nucum deijceretur, aut in tabulam decliuem, in qua multæ nuces essent, aliæ iactæ eas tangerent, quæ in tabula erant. Tum Δ delta litera pluribus nucibus compositis exprimeretur, quasi caeleste sidus, & virga tangeretur, aut in vas cauum à longè nuces conijcerentur, quæ vel in cauum intrarent, vel deciderent, cum non intrassent. De illo castello è quatuor nucibus conflato Philo Iudæus in Cosmopœa: οἱ καρνατίζοντες εἰσώδασιν τεῖλα ἐν ἐπιπέδῳ ἀεγσιδέντες κάρυα ἐπιφέρειν ἐν σχήματι πυραμίδος ἀποθινώντες. τὸ μὲν οὖν ἐν ἐπιπέδῳ νηπιῶς τετραγώνῳ ἴσα, μὴ γὰρ τετράγωνον, τὸ δὲ ἐπιπέδῳ τετράδα μὲν ἀειδαῖς, ἐν δὲ σχήματι πυραμίδος ἑνὴν σέπρον ἢ δὴ σῶμα. Qui nucibus ludunt, solent in plano tribus compositis nucem vnā imponere, faciuntque pyramidem. Triangulus igitur in plano puellulis stat vsque ad iernarium, nux im-

posita

posita quaternarium numerum facit, sed inter figuras pyramidem, que iam solidum est corpus. Pueri olim nuces in sinu vestis gerebant, ludebantque, & deprehensi poenas dabant. Marcialis:

Alea parua nuces, & non damnosa videtur,

Sape tamen pueris abstulit illa mates.

Horatius:

Postquam te talos, Aule, nucisque

Ferre sinu laxo vidi.

De Pila, & reticulo Romano.

C A P V T I X.

DE pila consule Mercurialem lib. de re Gymnastica. Romanos autem pilas, vt nos hodie reticulo excussisse docet Ouidius lib. 3. ματαιοτεχνίας,

Reticuloque pila leues fundantur aperto,

Nec nisi quam tollis, vlla mouenda pila est.

Apud Romanos quatuor pilæ genera fuisse vulgatum est, follem vento tumentem, quo pueri expulsim ludunt, apud Nonium. Propertius lib. 3.

Cum pila veloces fallit per brachia iactus.

Follis maior proprie dicitur pila. Secundò, Trigonalis pila minor dicta est à figura, & situ ludentium, non quòd tribus angulis constaret. Cauebant, ne pila excideret. Marcialis lib. 12.

Captabit tepidum leua, dextraque trigonem.

Tertiò, pila paganica, quæ pagis erat in vsu, maior trigone, minor folle. Marcialis lib. 14.

Hæc, quæ difficilis turget paganica pluma,

Folle minus laxa est, & minus arcta pila.

Quartò, Harpastum, pila parua è corio, dicta ex eo, quòd ludentes alter alteri pilam puluere aspersam raperet. Athenæo *φάρνικα* est. Martialis *lib. 7.*

Non harpastâ vagus puluerulenta rapit.

Clemens Alexandrinus *lib. 3. Pedagog. σφαίρω μινδάν* vocat. Pila dicitur & *κάρυα*, vnde Hippocrati *κάρυα κομαχίη*. De Græcia pila mox agemus.

De Sphæromachia.

C A P V T X.

Status in *Præfatione libri 4. Sylu.* Sphæromachia meminit his verbis: Sed & sphæromachias spectamus, & pilæ lusus admittitur. Sphæra illa, seu pila vento plena manibus, pedibusque impellebatur. Quum enim duæ factiones, seu partes essent in stadio, ab vna parte pila in medium mittebatur, accurrebant alterius factionis partiarij, & pilam manu, vel pede impellebant, vt trans fines, & limites aduersariorum eam iacerent. Interim pugnis, calcibus sibi ora contundebant, vt alij aliis pilam præriperent, quam iacerent. Vidi Florentiæ hunc ludum in latissima platea vsurpari. Seneca *epist. 80.* Spectaculum, quod omnes molestos ad sphæromachiam auocauit. Si corpus perducere ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter, & calces non vnus hominis ferat. Infra ex Polluce lusum non ab similem referemus.

De

De Oscillatione.

C A P V T XI.

DE Oscillatione egimus *lib. 1. de Theatro.* Græci vocant *αιώρας*. Virgil.

Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.

Æoræ erant pensiles iactationes quibus suspensio fune ex arbore homines se iactarent, vt Germanicus ad Aratum. Vidi pueros qui trabes longiores in vtroque extremo duobus pedibus instructas transuersas *σπερσίδως* collocarent, ita vt altera alteri imponeretur, & cum duo in extrema trabe se attollerent, & demitterent æoras imitarentur.

De Ocellatorum lusu.

C A P V T XII.

Ocellata dicuntur nuces quæ ocellorum præferunt rotunditatem. Varro, altera exorat patrem libram ocellatorum. Augustus talis ocellatis, nucibus ludebat cum pueris, apud Sueton.

De Chalcismo.

C A P V T XIII.

Pollux *lib. 9. cap. 7. εν χαλκισμῷ ὄρδον νόμισμα, ἐστὶ σωτήριος ἀειστῆσαντας ἐπισηφόνιμον ἐπισησίου τῆ δακτύλου.* Phrynes lusus fuit. Chalcismus lusus est aleatoria quæ fit per contentam & violentam ærei

B b b 3 nummi

22 *De Ludis veterum,*

nummi vertiginem Is vincit qui nummum rectum digito gerit. Eustathius, ὁ χαλκισμὸς κωλύει τὴν παιδίαν διὰ πωτόνην φειραφῆς χαλκὸν νομισματικῶν ἀνομιῶν ὅπερ ὁ πρὸ δακτυλίου ἔρδον ἔχων ἐστίν. Pollux, χαλκίζειν τὴν παιδίαν πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νομισματικῷ ἡρώδεσσι. Lib. 7. c. 24. & cap. 33.

De Omilla.

C A P V T X I V.

GRæcis ludus fuit haud infrequens, quem Pollux exponit lib. 9. cap. 7. Circulum vel humi, vel in mensa describebant, & ex spatio definito talum in circulum mittebant. Is vicerat, cuius talus in circulo mansisset. Ludus hic vocabatur εἰς ἄμυλλαν, vel ὠμίλλα, quia de certo iactu inter ludentes certamen erant. Interdum in eo circulo coturnicem, ὄρνιθα locabant, quam vnus è ludentibus digito feriebat. Ea si ictui cedens extra circulum alas excussisset recalcitrans, addicebatur ei, qui eam digito percussisset, & domino victo adimebatur. Alius ludus fuit, cui nomen Tropæ. Talos, vel nuces, & ἀκάλυτος, glandes in scrobem iaciebant. Vincebat, qui miserat in scrobem; qui aberrarat, vincebatur.

Alter ludus dicitur Episcyrus, seu Ephébrica, & promiscua, seu ἐπίσκοινος. Sunt duæ factiones, seu partes, singulæ ex pluribus lusoribus, qui lineam quamdam in medio constituunt, quæ Scyrus vocatur. Ab ea linea ambæ partes ex æquo distant, & in ea pilam ponunt. Tum verò duas alias lineas à media

Lib. Vnic. Cap. XIV. 23

à media linea ex æquo distantes hinc inde ducunt, ex quibus vtrinque ad mediam lineam currunt, vt pilam arripiant, & supra aliorum limites, & fines iaculentur. Certamen vtriusque factionis in eo est, vt pilam iactatam arripiant, & eousque in longum iaciant, donec supra limites, & vltimam lineam contrariæ partis eam transfegerint. οἷς ἔργον ἦν ὀπιθροῦσα δὲ τὴν σφαίρας φερωνύμους, καὶ ἀπὸ βάλλειν εἰς αὐτὸν οἱ ἑτέρου τὸς ἑτέρους ὅτι τῶν ἑτέρων χειρῶν ἀπόσπονδοι. Quibus id negotij est, vt pilam per aërem, aut humum expulsam arripiant, donec alterutrius alios ad aliam vsque lineam expulerint. Hoc genus ludi Florentiæ magna celebritate vsurpari vidi.

Tertiò, pilæ ludo nomen est ἀπορροῦξίς. In eo pilam oportuit directè in solum iactu allidere, vt alij exsiliens in altum arriperent, & manu iterum allisam remitterent, & saltus pilæ varios, ac multiplices numerarent.

Quartus pilæ ludus fuit Vrania, quum vnus aliquis reclinans sese pilam in cælum projicit, alijs verò cura est, vt assilientes, priusquam terram contingat, arripiant. Quod genus ludi apud Homerum in Phæacibus vsurpatum volunt. Porro quando pilam ad murum mittunt, saltuum multitudo numeratur. Et victus quidem Asinus vocatur, & paret imperanti; victor verò Rex dicitur, & imperat quid sibi officij à victis exhiberi velit.

*De Telia, seu Coturnicum pugna,
seu Ortygopia.*

CAPVT XV.

Diximus suprâ in ludo, qui dicitur ad Hamillam, seu certamen, coturnicem in medio circulo positam. Telia ludus fuit similis Artopolidis, seu sceminæ panes vendenti. In eo ludo plures circulos faciunt, in illisque coturnices statuunt, quas ad pugnam inter se stimulant. Coturnix, quæ victa circulo eiecitur, in quo locata fuerat, cedit domino coturnicis victricis. Vide Pollucem *lib. 9.*

cap. 7.

iv. 1091

De Baslinda, & Dielcystinda.

CAPVT XVI.

In ludo, cui Baslindæ nomen fuit, vnus aliquis forte Rex fiebat, iubebátque quid agi vellent, cæteri parebant. In ludo Dielcystinda duæ sunt puerorum partes, alij aliud trahentes. Victoria penes eos, qui alios ad suas partes traxerint. Vide Pollucem *lib. 9. cap. 7.* In palæstris lusus hic frequens erat.

De Muinda, & Chutrinda.

CAPVT XVII.

Vlgaris apud nos ludus est, cæci appellatione. Vnus aliquis clausis oculis ambulat, cæteri

cæteri suffugiunt, & lacessunt ambulantem, quemcumque manu apprehenderit, eum in locum suum substituit. Ita Græcis in Muinda vnus aliquis conuincens oculis, voces sociorum obseruat, & quemcumque suffugientium arripuerit, hunc conuincere cogit, & conuincentem casu occultatos inuenire. Si tamen nomen eius, quem apprehenderit, diuinarit. In Græco Pollucis error est, quem ita restitue, ἀπὸ πύκου κατὰ μὲν ἀναληξίς, ἢ μὴ σὺν τῇ κρυφθέντι ἀνδρῶσι μὲν χειρὸς φάρσση, ἢ μὴ σὺν ἀντὶς ἀποσπῆσθαι ἀποδείξει μαντιδούλου, ἢ ἂν πύκου. In Chytrinda vnus aliquis in medio ponitur, sed erque olla, seu chytra dictus. Alij circumcurrentes vellicant eum, & lacessunt, ac feriunt. Ipse in orbem se vertens, si quem apprehenderit, eum in locum suum substituit. Estque interdum, vt quis capitij ollam impositam sinistra teneat manu, in circulo ambulans. Alij ipsum feriunt interrogantes, quis ollam. Responder ille: Ego Midas. Quemcumque contigerit pede, hic pro eo cum olla circumit. Vide Pollucem, Hesychium, & Suidam.

De Epostracismo.

CAPVT XVIII.

In Ostracismi ludo testulam marinam in aquæ superficiem mittunt, numerantque quoties subfuerit, priusquam aqua mergeretur. Ex saltuum enim, quos testa dedit, multitudinem iacenti victoria adscribitur. Pollux *lib. 9. cap. 7.* ὄστρακον ἢ θαλάσσιον καὶ τὸ ἴδιον ὀστρακίς ἀφισπῆσθαι, &c. Minutius

26 *De Ludis veterum,*

Felix in *Ottauio*: Pueros videmus certatim gestientes, testarum in mare iaculationibus ludere. Is lusus est, testam teretem iactatione fluctuum læuigatam legere de littore. Eam testam plano situ digitis comprehensam inclinem, ipsum atque humilem, quantum potest irrotare, vt illud iaculum vel dorsum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur, vel summis fluctibus tonsis emicaret. Is se in pueris victorem ferebat, cuius testa & procurreret longius, & frequentius exsiliret.

De musca ænea.

CAPVT XIX.

IN ludo muscæ æneæ fascia pueri obligabant oculos, qui deinde clamabat: Æneam venabor muscam. Alij respondebant: Venaberis, sed non capies. Tum funiculis eum cædebant, donec aliquem apprehendisset. Vnde Pollux in *χαλκή μύμη*, lib. 9. cap. 7. & Hefychium in voce *μύμη*. Si quis oculis clausis alios quærens aperuisset oculos, ne diu erraret, *πάλιν καταμύμη*, rursus claudere oculos, & conuiuere cogitur.

De Ludo ἐν κοτύλῃ.

CAPVT XX.

EVstathius ad *Iliad.* 10. *κοτύλη τὸ κοίλον τῆ χειρὸς.* *Cotyle est vola, seu cauum manus.* Vnus aliquis manus post terga retorquebat, & digitos digitis impli.

Lib. Vnic. Cap. XXI. &c. 27

implicabat. Alius quispiam in cauum manuum eius genua indebat, & ita dorso infidebat, & caput, vel ceruices, aut oculos ferentis manu amplectebatur, vt firmitus dorso eius hæreret, ne decideret. quum descenderat, idem qui prius ferebatur, alium dorso exceptum eodem modo circumferebat, vt ait Eustathius ad lib. 5. *Iliadis.* Vide Pollucem lib. 9. cap. 7.

De Acinetinda.

CAPVT XXI.

IBidem Pollux meminit ludi Acinetindæ, quum certarent inter se quis diutius sine motu in vestigio permaneret.

De Apodidrasinda.

CAPVT XXII.

DE hoc ludo Pollux, quidam in medio sedet clausis oculis, aut ab altero compressis. alij diffugiunt, ad quos ille inquirendos cum surrexerit, hi certatim locum eius occupant.

De Ascoliasmo.

CAPVT XXIII.

APud Pollucem Ascoliasmus fuit. quum vno pede sublato, altero solo saltarent. qui plures

res saltus, ac longiores fecisset is vincebat. Interdum is qui vno pede saltabat, alios vtroque fugientes insequabatur, donec aliquem ex iis affectus esset. Interdum insiliebant in virem vinctum vino plenum per Dionysia, idque vno pede, vt cum cecidissent, risui essent, ait Eustath. *ad lib. 10. Odyss.*

De Ostracinda.

CAPVT XXIV.

POLLUX *lib. 9. cap. 7.* Ostracinda est cum pueri in medio lineam trahentes, & in duas partes diuisi, altera pars stans id quod erat extra testam sibi vindicabat, altera, quod intus, quum vnus aliquis testam in lineam iccisset, pars superior & victrix victos fugientes insequabatur. Qui fugiens captus erat dicebatur Alinus, qui iacit testam dicit, nox aut dies. Nam pars interior pice oblinitur, pars exterior dicta alba. Vocatur & hic ludus ὀστράκις αἰετεςφόν, *testa conuersio*, de quo Plato *in Phaedro*. Alinus sedere, & ludo abstinere cogitur. Eustathius *ad lib. 5. Iliad.* Duos tantum pueros ponit, qui testam iacerent in lineam in medio ductam. Plato comicus ait alios pueros ex altera parte, alios ex altera stetisse, testa ex vna parte alba, ex altera nigra erat. Si pars testæ alba cecidisset, fugiebant nigri, sequebantur albi.

Hippas.

Hippas.

CAPVT XXV.

APud Hefychium Hippas lusus fuit, ὅταν εἰ μῦδες ὄντι ἐπὶ ὤμων αἰετῶν καὶ δέρον, quum alter alterius pueri dorso insidens, vt equo vehitur.

De Monobolo.

CAPVT XXVI.

IUSTINIANUS *Cod. de Aleatorib. l. 3.* plures ludos commemorat: Monobolon, Contomonobolum, Quintantum Contacem sine fibula, Perichyten, & Hippicen, quibus sine dolo & machinationibus vti permittimus. Photius *Nomocanonis cap. 29.* μόνον ἢ πάλιν ἐστὶ μονόβολον. Hoc Photius sumpsit ex *l. 1. C. de Aleatorib.* vbi hæc verba habentur. Duntaxat autem ludere liceat Monobolon. Balsamon ad Photium Monobolum esse ait δρόμον, seu cursum.

De Imanteligmo.

CAPVT XXVII.

IManteligmus, vt est apud Pollucem, est duplicis lori implicata more labyrinthi circumuolutio, καὶ ἢς ἐστὶ καὶ δὲν ταπύθηλον, ἢ δινδῶν τυχῆν, per quam oportuit baculo inserto complicationem tangere, & soluere. Si enim non soluto loro, paxillus loro circumpli

cum complicatus esset, vincebatur is qui paxillum inferuerat. Debit igitur qui paxillum infererat ita eum inferere, vt inferendo duplex lorum solueret, ne paxillus circumplicaretur. Quod Gualterus Pollucis interpres non explicat. Meursius ita ludum interpretatur. Duplex lorum inter se circumuoluebant, cui inserto paxillo, nisi is soluto loro obuolutus eo esset, is qui inferuisset vincebatur. Imò, nisi soluto loro paxillus euolutus, & explicatus esset illa complicatione, is qui inferuerat vincebatur. Verba Græca sic habent *lib. 9. cap. 7.* ὁ δὲ ἰμαντελιγμὸς διπλῆ ἰμάνη ὅ λαβυρινθώδης π' ἔστι περι-
 στροφή, καὶ ἥς ἕδει καθέντα παπάλιον ἢ διπλῆς τυχῆν.
 εἰ γὰρ μὴ λυθέντ' ὅ, ἐμπαλάθητο τῷ ἰμάντι τῷ παπάλιον,
 ἢ πητο ὁ καθείς. παπάλιον, interpres clarum, vel
 pessulum ligneum, qui indebatur vt solueret comp-
 licationem. Eustathius *ad ξ. Iliad.* rem non ex-
 plicat. Imanteligmus, inquit, erat duplicis lori
 flexuosa quædam inuolutio, διπλῆ ἰμάνη ὅ σκολιά
 τις εἴλησις.

De equitando in arundine.

C A P V T X X V I I I.

HVius ludi meminit Horatius *lib. 2. Satyr. 3.*
Ludere par impar, equitare in arundine longa.
 Quod hodiè que faciunt puelli. Valerius Maxi-
 mus *lib. 8. cap. 8.* Socrates non erubuit tunc, cum
 interposita arundine cruribus suis cum paruulis
 filiis ludens ab Alcibiade visus est. Plutarchus
in Apophthegm. Lacon. de Agesilao, ὅτι μικροῖς τοῖς
 παιδίοις

παιδίοις κέλαμον ὀρθοθετικῶς ὡσπερ ἵππον οἰκοῖ σωλέπιζε,
 quia colludebat cum filiis, arundinem quasi equum in-
 scendens. Alianus dixit, κέλαμον περιβαίνοντα ἑπταδέν,
lib. 12. var. cap. 15.

De Casulis exstruendis.

C A P V T X X I X.

HOratius *ibidem* alios puerorum ludos attingit:

Edificare casas, plostello adiungere mures.

Tibullus *lib. 2. eleg. 1.*

Turbæque vernarum saturi bona signa coloni

Ludet, & ex virgis exstruet arte, casas.

De Speculo Pythagora, seu Pythago.

C A P V T X X X.

SVidas *in verbo δεηαλή γωνή.* Pythagus est lusus
 sper speculum. Luna plena, & orbiculata si
 quis speculum sanguine inscribat, & exaret quæ
 voluerit, cum alium monuerit, vt stet pone se,
 ostendit ad Lunam literas. Et ille, qui prope est,
 intendens oculos eis ἢ ἢ σελήνης κύκλον, *in circumlo-*
Luna, leget omnia, quæ scripta sunt in speculo.

De Rathapygismo.

C A P V T X X X I.

RAthapygismus fuit, cum per ludi lasciuiam
 obliquo pede, vel plano, vel etiam manu
 nates

nates alicuius percuterent. Quod hodiè que seruatur inter milites, quorum nates, si deliquerint, galca feriuntur. Hesychius in voce *ραδαπυζιζεν*. Eustathius ad *Odyss. 8. Aristophan.* Scholiastes in *Equitibus*. Milites Romani præbebant suram vite ferendam Centurioni. Tacitus 1. *Annal.*

De Ludo Athenis in balneo Academia.

CAPVT XXXII.

Explicatur à Gregorio Nazianzeno in *vita S. Basilij*: Qui recens Athenas studiorum causa venerat, ab iis, qui priores eum occupassent, hospitio excipiebatur, deinde ab aliis variè exagrabatur, tum per forum cum ingenti pompa ad balneum Academiae trahebatur, binis omnibus, æquo spatio distantibus ante eum incedentibus. Cum propiùs accessissent, fores cum horrendo clamore pulsabant, vt adolescentem terrerent, & fiduciam eius experirentur, foribus apertis introductum in numerum suum cooptabant. Ante hoc tentamentum non licuit, vt Photius scribit in *Excerptis*, nisi pallium Sophistarum sententia ei adiudicaretur. Dabatur ætate Basilij in balneo, postquam lauisset, ab antistibus scholarum. Sed sumptus splendor faciebat in eos, à quibus pallium accepisset. Olympiodorus vocat eos *τῶς ἤβ διατριβῶν μεστῆς, adolescentes scholasticos*. Vide Theodorum Prodromon in *Terrasticis*, & Eunapium in *Proarsio*.

De Cindalismo.

CAPVT XXXIII.

Pollux *lib. 9. cap. 7.* Cindalum vocant paxillum, quem vnus aliquis defigebat in terra humida, & madida, mox defixi paxilli caput alio paxillo feriebat, expellebatque. Is Hesychio dicitur *κινδαλοποιήκτας*, seu *πασσαλιστής*. Apud Eustathium ad *Iliad. e.* pro *κινδαλοποιήκτας*, lego *κινδαλοπήκτας*. Meursius *κινδαλοποιήκτας*.

De Scaria, seu Scintharismo.

CAPVT XXXIV.

Pollux *ibidem*: Scintharismus est, cum medio manus digito pollicis submisso nasum alicuius ferimus. *σινθαρίζεν* est talitro ludere. Hesychio dicitur *σάρια*, *σκαρίζεν*. Eustathius ad *Iliad. λ.*

De Streptinda.

CAPVT XXXV.

Pollux *ibidem*: In hoc lusu testulam, aut numisma iacens, alio desuper iniecto conuertebant.

De Schænophilinda.

CAPVT XXXVI.

POLLUX *ibidem*: Confidunt in orbem, vnus ex eo numero funem clam à tergo alicuius deponit, qui, id si non animaduertit, vapulat circumcurrens confidentes; si animaduertit, eum, qui deposuit, circumagitans verberat.

De Colabismo.

CAPVT XXXVII.

POLLUX *ibidem*: Vnus aliquis manibus planis sibi ipse oculos comprimit, alius eum percutit, & rogat, vtrum eum percusserit. Hoc lusu Iudæi Christo Domino, qua nocte captus est, illuserunt apud Caipham, cum ei oculos fascia obuelassent, & alapis genas eius cæderent. Ludus vulgò dicitur *Cappisole*.

De Cottabo.

CAPVT XXXVIII.

COTTABI varia genera in conuiujs fuere. Hoc tantum pono ex Suida. Virga longa in terram defixa est, ac super eam altera, quæ vtrinque agitur vt in statera. Ex hac lances duæ appensæ, sub quibus crateres duo aqua pleni, sub aqua statua ænea erat Manes dicta. Qui volunt cartabum ludere,

ludere, phialam vino plenam habent, & longius absistentes inter se certant. Quod vini ex epota illa superest, id in lancem mittunt, vt repleta grauis fiat, inclinèturque, & caput allidat statuæ sub aqua latentis, atque ita sonum edat. Qui ita iacit, vt ne gutta quidem in terram cadat, maioremque è iactu sonum edat, vincit. Vide Athenæum *lib. 11. & 15.* Tzetzem *chiliade 6. cap. 65.* & Pollucem *lib. 6. cap. 19.*

De Contomonobolo.

CAPVT XXXIX.

CONTOMONOBOLUM, *leg. 1. Cod. de aleatoribus.* & *leg. 3.* est *σινδνω*, vt vult Balsamon. Existimem eos conto innixos fossas, aut riuos transfiliisse, quod hodièque fit. *Ibidem* Hippice est lusus equestris. Eadem *lege 3.* permittitur Quintanus Contax sine fibula, *χαρπὶς ἢ πορπὶς.* Balsamon *ad tit. 13. Nomocanonis*, ait fuisse iaculationem *ἄνδρ. περὶ οὖν, ἄνοι σινδνω, sine fibula, ferro, vel cuspide;* dictam à Quinto quodam milite. Habemus hodie in Gallia eiusmodi ludos, qui fiunt vel decursione nauigiorum in fluuijs cum lancea, & conto, ita vt scopus aliquis percutiatur, vbi percutientes sæpe in fluuium deoluuntur. Dicitur *Courir la Quintaine.* Aut vt in Italia equites decurrentes, hasta inermi, & pura stipitem armorum feriunt, quem Itali vocant *il Faquino.* Meminit huius ludi Robertus Monachus *historia Hierosolymitan. lib. 5.* Terræ infixis sudibus scuta apponuntur, quibus

36 *De Ludis veterum,*

in crastinum quintanæ ludus scilicet equestris exerceretur. Igitur ad fudes humi fixas scuta suspendebantur, vt discerent equites aduersis hastis cum hoste concurrere, & clypeos hostium ferire, vel trajcere. Sumptum id à militibus, qui Romæ in campo Martio ad palum exercebantur, de quibus Iuuenalis :

— *quis nescit palaria campi?*

Quid sit Contopæctes, Synodo VI. in Trullo, can. 51. ignoratur. Eadem l. 3. mentio fit *περιχυτής*, quam Balsamon iii. 13. cap. 29. *Nomocan.* interpretatur *πάλλω*. Perichyte est lucta, vel quia ipsi luctantes circum seiplos funduntur; vel quia se in terram fundunt; & sternunt; vel quia se manibus, & brachiis circumfundunt; vel quia oleo inuncti in arena se versant, ne membra lubrica sint. Statius :

*Postquam oleo gausa cutis procedit, uterque
Procursum in medium, atque hausta versatur arena.*

De Aphentinda.

C A P V T X L.

A Pud Pollucem, Aphentinda lusus fuit, in quo qui mittebat testam in circulum, ita iactum moderari oportuit, vt testa intra circulum confisteret. Hodièque iuuenes eo ludo nummos argenteos in circulum, vel vnum aliquem laterem pauimenti mittunt. Si nummus in circulo, vel latere non steterit, perit iacienti. Idem fiebat talo, vel nuce in eo ludo, qui dicitur *ἀμύλλα*, vel

Lib. Vnic. Cap. XLI. εἰς. 37

vel *εἰς ἀμύλλαν*. Suidas, *ἀμύλλα παιδία τις ἐν ἧ ὁ εἰς ἢ κύκλον βαλὼν ἴφρουσιν ὥστε ἐμμεῖναι, νικᾷ*. Idem scribit Hesychius. Meursius apud Pollucem legit *ἀμύλλαν*. Non ausim damnare *ἀμύλλαν*, quia ex ea voce *ἀμύλλα* conflata videtur.

De Chelichelone.

C A P V T X L I.

A Pud Pollucem, Chelichelone est lusio virginum similis chytræ, seu ollæ; vna aliqua sedens in medio vocatur Chelone, seu testudo, aliæ circumcurrentes rogant: Chelichelone, quid facis in medio? Respondet: Lanam texo, & tramam Milesiam. Aliæ iterum rogant: Nepos autem tuus quo fato periit? Respondet: Ex equo in mare album salit. Eadem penè habet Eustathius ad *Odyss.* φ. ait tamen τὸ χέλις esse *πρωστειτικὸν παρὰ χέλυρον τῆς χελώνης*, imperatium, quod testudini acclamabatur.

De Phryginda.

C A P V T X L I I.

A Pud Pollucem *lib. 9. cap. 7.* Testulas læues (*Gualtherus interpretatur contritas, ὄστρακα ἢ λείων*) sinistrae manus digitis interponentes, testulas dextra manu secundum numerum feriunt.

Basilinda.

CAPVT XLIII.

Hodie apud nos pueri regem sorte eligunt cui parent. Ita Cyrus Rex electus in nobiles pueros virginis animaduertit apud Iustinum. Vide Pollucem *lib. 9. c. 7.* Suidam, & Hesychium. S. Chrysoft. *de vilit. lect. scr.* vocat παιζεν ἀρχαίς, ludere magistratus. Dio Chrysoft. *orat. 4. de regno,* παιζεν βασιλεία. Romæ regem in conuiujs sorte elegisse vulgatum est. Item pueros inter ludendum sibi regem posuisse docet Horatius. Hodie apud nos sexta Ianuarij fit rex fabæ, qui verè conuiuij rex est, sed rex fabæ dicitur, quia faba in placenta inclusa sorte in eum incidit. Horatij verba sic habent,

*At pueri ludentes rex eris aiunt,
Si rectè faxis.*

*Roscia dic sodes melior lex, an puerorum
Nenia, qua regnum rectè facientibus offert.*

Plato in *Theateto*, ὁ μὲν ἀμαρτῶν, καὶ ὅς αὐτὸν ἀεὶ ἀμαρτῶν κατεδέεται, ὁ αὖτε φασι τοὶ παῖδες σπαιεῖζοντες, ὅτι ὅς αὐτὸν ἀμαρτῶν ἀναμάρτητον βασιλεύσει ἡμῶν, καὶ ὅτι τῆς ὅτι αὐτὸν βέλῃ. Qui peccauit, & qui semper peccauerit sedebit asinus, vt aiunt pueri pila ludentes; qui verò non peccando superior fuerit rex erit noster, & quicquid volet imperabit. Pollux *lib. 9. cap. 7.* Basilinda est quum sorte rex captus iubet quod fieri oportet, qui sorte minister est & famulus imperata peragit, & vndique in eo, & vbique laborat.

Elcistinda.

Elcistinda.

CAPVT XLIV.

Eustathius *ad lib. Iliad. 9.* δὸς ἀνδρομήκους ἵατο, Trabs figebatur viri magnitudine in medio perforata per quam funis traiciebatur, quo suspensi vtrinque duo iuuenes, alter alterum trahere satagebant, dorsumque inter se obuertebant. Qui vim faciebat, & alterum ad trabis verticem attollebat, victor erat. Pollux *lib. 9. cap. 7.* id vocant Scaperdam trahere. Interdum aliqui terga inuicem præbentes trahunt vno alligati vinculo. Id fiebat Dionysiorum festo, ait Hesychius. In eo, quia erant labor multus trahentibus, factum est vt omnia difficilia dicerentur Scaperda, aiunt Eustathius, & Hesychius.

De plausu ad Solem.

CAPVT XLV.

Apuud Pollucem *lib. 9. cap. 7.* Si Sol nube tegetur, pueri manibus complofis exclamabant: ἔχε ὦ φίλε ἡλιε, Exere caput, amice Sol. Vide Suidam, & Eustathium *ad Iliad. 2.*

De Cubesinda.

CAPVT XLVI.

Apuud Hesychium, Cubesinda fuit lusus, quo alius alium in dorso ferebat. Apud Pollucem

cem *lib. 9. cap. 7.* dicitur & Hippas, quia alij aliorum dorso inequitabant. Hic ludus apud nos frequens.

De Ephedrismo.

CAPVT XLVII.

A pud Pollucem *lib. 9. c. 7.* Lapidem erigentes, ad illum eminens pilis iaculantur, aut lapidibus. Qui lapidem non prosternit, prosternentem baiulat, compressis ab eo oculis, donec recta ad lapidem perueniat, quem *διόειρ*, seu diremptorem vocant. Qui dorso fertur, dicitur *εφεδριστής*. Vide Hesygium *in εφεδρίσειν*. Putat eumdem lusum esse cum *εν κοπέλις*, de qua alibi dicimus.

De Pentalithis.

CAPVT XLVIII.

Pollux *ibidem*: Quinque calculi, vel lapilli, vel tali sursum iaciuntur, ut manu conuersa ea, quæ projecta sunt, in posteriorem manus partem recipiantur. Si non omnia potest ita recipere, ea saltem, quæ nouit, & in manu iacent, digitis denuò recipiat. Dicuntur *πνταλιθίσειν*. Apud nos ita puellæ globulos vitreos in altum iaciunt, & manu recipiunt, ne vnquam globi mensam, aut terram attingant. Est lusum mulierum.

De

De Eolocrasia.

CAPVT XLIX.

Svidas ait moris fuisse, ut iuuenes vnà cœnantes peruigilio certarent. Et qui somno consopti essent, in hos mixturam pridianæ cœnæ effunderent. *εωλοκρασία τὸ χθιδὸν βρῶμα*, *pridiana cœna*. Hesygius, *χθιστὴν μέθυ*, *hesterna ebrietas*. Vide Eustathium *ad Odyss. β.* & Tzetzen *Chiliade 6. cap. 85.*

De Platagonio.

CAPVT L.

Pollux *lib. 9. cap. 7.* Platagonium amatores, aut amicæ ludebant. Sic autem & crepitaculum vocatur, & fistrum, quo sopiunt nutrices cum voluptate pueros ægrè dormientes. Sed & papaueris, & telephylli folia primis duobus sinistrae manus digitis in circulum flexis imponentes, & vola alterius manu percutientes, si folium hoc ictu ruptum clarè sonaret, eos, quos amabant, sui meminisse putabant. Vide Scholiasten Theocriti *ad Idyll. 3.* Addit Pollux, Liliū duplex existens, & vacuum interiùs inflantes, ita ut spiritu repletur, ad frontem allidentes disrumpebant, & ex sono, an redamarentur, iudicabant. Quin & maiorum semen, quod malis intus summis inest, primis dextræ digitis humidum adhuc existens, & lubricum comprimentes, si in altum exsiliret, hoc

Ccc 5 iudica

iudicabant amicarum benevolentiam, veluti & stillarum sonitu, si reliquæ potus cottabifantium sonarent.

De Equestribus ligneis.

CAPVT LI.

PHotius in *Nomocanone* cap. 13. ait eos ludos lege prohibitos, quia in iis esset aliquid alex. Vbi Balsamon *ἰππικὰ ξύλινα*, equestris lignea, fuisse ait fabricam ligneam per scalas ligneas altè structam, & obliquè, διὰ κλιμάκων λοξοειδῶς ἀνυψωμένων, per scalas obliquè exaltatas, variè in medio perforatam. In scalarum fastigio quatuor globulos differentes deponebant, quos mittebant deorsum per decliue. Primus globulus, qui ex ultimo foramine exiret, victorem faciebat eum, qui globum miserat, aut qui globum illum sortitus erat. Verba Græca, quia difficilia sunt, adscribam: ἰππικὰ ξύλινα, ἢ τὸ ξύλινον πεκατασιδάσμα διὰ κλιμάκων λοξοειδῶς ἀνυψωμένων ἔχουσιν διὰ μέσου ὅπας διαφόρους. εἰ ἢ πωθικίζοντες ὅπῃ τῶ ποίτῳ πωγνίῳ, βόλους τεσσάρων ἑτερεοφαιῖς ἀνωθεν ἢ κλιμάκων πτέρυγες πρὸς τὰ κατάντες ἀπολύει, καὶ ὁ πρῶτος ἀπὸ ἢ βόλων ἐξέρχεται διὰ ἢ ὅπῃ ἐκ τῆς τελευταίας ὅπῃς τὴν νικῶσαν δίδωσι ἔχοντι αὐτὸν. Sint igitur quatuor collusores, inter quos conuenerit, vt hoc ludant ludo, sint quatuor globi, viridis vnus, rubeus alter, albus tertius, niger quartus; sibi quisque suum assumat, aut fortietur, tum quisque sumat globulum, in fastigio fabricæ huius colloquet, & inde mittat deorsum per decliues scalas in medio variis foraminibus

minibus perforatas. Is victor erit, cuius globulus per vltimum foramen scalæ in medio foratæ variis foraminibus, primus exierit. Verbum *πωθικίζειν* ostendit id inter eos conuenisse. Verbum *ἀπολύειν* indicat eos è fastigio fabricæ per pronum globulos misisse. Verba *ἔχοντι αὐτὸν*, sibi quemque ex collusoribus vnum è globulis assignasse, aut sortitum esse. Est apud nos hodie lusivus dictus Foramen Domnæ, isti aliqua ex parte similis. Est enim fabrica quædam duodecim foraminibus forata, in quæ mittunt suos globulos collusores. Interpres Balsamonis sententiam non est assequutus.

De Melolonte.

CAPVT LII.

FRequens hic ludus est in Italia. Pollux *lib. 9. cap. 7.* Melolonthe volucris est. Pueri lino alligantes in aërem emittunt, & quum volunt, filum retrahunt. Avis volans sinuosè filum implicat. Ea avis dicitur galleruca. Linum, quo alligabant, erat trium cubitorum, vt docet Eustathius. Vide Scholiasten Aristophanis in *nubibus*.

De Tropa.

CAPVT LIII.

Pollux *ibidem*: Mittunt talos in foueam, aut glandes, quæ de industria ad eam rem parata est. Apud Hefychium in *Tropa* vertunt talos in aliam partem.

De Trygodiphesi.

CAPVT LIV.

Pollux *ibidem*: Si quid in catinum fæce ple-
num immerſum ſit, vnus aliquis reductis poſt
tergum manibus, os in fæcem immergit, & ore
extrahit quod in fæce latebat; itaque ore fæce
oblito riſum mouet.

De Pyrricha.

CAPVT LV.

Seruius *ad Aeneid.* 5. Luſus, quem vulgò Pyr-
richam appellant, Troia vocatur. Pueri galeati
belli ſimulacra cient. Eſt & armata ſaltatio, de qua
nos in Theatro.

De Chytrinda.

CAPVT LVI.

Pollux *lib. 9. cap. 7.* In hoc ludo aliquis in me-
dio confidet, Chytra dictus, id eſt, olla, quem
alij vellunt, aut circumtrahunt, aut etiam ver-
berant circumcurrentes. Qui autem ab ipſo con-
uerſo comprehenſus fuerit, eius loco reſidet. Fit
interdum, vt quis capiti ollam impoſitam ſiniſtra
teneat manu in circulo ambulans. Alij ipſum fe-
riunt, interrogantes: Quis ollam? Et is respon-
det: Ego Midas. At quemcumque contigerit
pede,

pede, hic pro eo cum olla circumit. Vide Heſy-
chium, & Suidam.

De Ephetinda.

CAPVT LVII.

Ephetinda eſt minoris pilæ ludus à rapiendo
Harpasto dictus. Athenæus *lib. 1.* vbi lego,
διὰ τῆς μικρῆς σφαιρῶς, ὅ ἐστι τῆς ἀπράξεν ἐνομιάζει. Har-
pastum Romæ dictum. Pollux *ibidem* Phennidem
vocat, quam ait vocari ab inuentore ludi, aut à
φαναξίξεν, à decipiendo; quia quum alteri pilam
oſtenderint, ad alterum mittunt, & decipiunt.
Meurſius legit φανίνδα, quòd ita vocetur ab Eu-
ſtathio *ad Odyſſ.* 3. Si tamen dicitur à φαναξίξεν,
vt *ibidem* vult Euſtathius, meliùs vocatur φεννίδα.
Subiungit: Phæninda miſſionem habuit ἐφῆσιν, &
fugam. Athenæus *lib. 1.* Phæninda ἀπὸ τῆς ἀφῆστος
τῆς σφαιρῶντων, quòd pila ludentes eam mitterent.
Inuentor eius fuit Phænēſtius pædotriba. Phe-
ninda igitur quaſi φαναίνδα. Caſaubonus legit
Ephetinda ab ἐφῆστος. In Etymologico vocatur
φεννίς, & inuentor φεννίς. Phænindam vult dici
quaſi φαναίνδων, *decepticem.* Athenæus *lib. 1.* Har-
pastum dici vult φανίνδων. Idem Etymologicum,
ἐφετίνδα, luſus deceptor, & φαναξικός. Cratinus Ephe-
tindam primus vocauit à miſſione, ἀπὸ τῆς ἐφῆστος.

De Alea.

CAPVT LVIII.

Alea propriè dicitur de talis, tesseris, calculis, & omnibus fortuitis, quæ verita ff. de aleatoribus, Cod. de Religiosis, & sumptibus funerum, l. ult. Aubent. interdiximus. Cod. de sacrosanct. Eccles. apud Cyprianum lib. de aleatorib. Tali dicuntur à Græcis Astragali, quia fiunt è talis animantium. Talo sunt quatuor anguli inflexi, latera sex inæqualia. Talus ipse ex vna parte sinuatus est, altera pronus, seu planus, & concavus. Ei nulla facies plana perfectè, in latera minus lata si cadat, stat; sed minus stabilis est, quàm si in latiores duas superficies caderet, suppusque, aut planus fieret. Gellius lib. 1. cap. 20. Talus quatuor tantùm partes habet, quibus insistat, cum ab utroque longitudinis extremo rotundetur. Talus igitur non ferè cadit nisi duobus modis, vel in eam faciem è duabus, quas habet latiores, quæ caua est, vel in oppositam, quæ eminet, & protuberat. Aristoteles lib. 2. cap. 1. de animal. Omnia, inquit, talum habentia in posterioribus cruribus, cum habent erectum in suffragine, εν τη κειμηλίη, τὸ μὲν ὀρθῶς ἔξω, τὸ δὲ ὑπὸν εἶσω, ἢ τὰ μὲν καὶ ἐντὸς ἐτραμίδου πρὸς ἀλλήλα, τὰ δὲ ἅα κελύμνου ἔξω, ἢ τὰς κεφαλὰς ἀνω. Quod est pronum, foris est; quod est supinum, intus, id est, suppus. Ita ut coa, & felicia intus ex aduerso sibi opposita sint, chia, & infauista foris sint, cornua sint supra. Isidorus lib. 18. & Papias in Vocabulario, pessimè existimant trionem esse suppus, quaternionem esse pronum, seu planum.

planum. Talis ipse casus fuit pro punctis numerorum, quia ipsis sua figura fuit. Tessera autem sex lateribus constabant, & punctis notabantur, ut nostrates tali. Gellius lib. 1. cap. 20. Talus cubus non est, tessera est. Cubus enim figura est ex omni latere quadrata. Tessera sex lateribus constat. Tessera rum, seu κύβων πέντεσσι ἐξ ἐξομιάδου κατ' ἀντίθεσιν συκείμηναι, numeros habuere sic dispositos, ut qui in oppositis duobus lateribus essent iuncti, semper efficerent septem: opponebatur enim vnio senioni, trio quatrioni, binio quinioni, ἀντίκειτο γὰρ μονὰς ἢ ἕξας, τετὰς ἢ τετὰς, δυὰς ἢ πεντάς. In talis binio, & quinio non erant, ait Eustathius. In talis igitur quatuor erant latera, & situs, casusque, nominibus canis, vulturij, & plani iactuum infelicium, Veneris, Basilici, suppi felicium. Artemidorus de tesseris lib. 3. cap. 1. οἱ κύβου ἀειδυὼν ἀεὶ χροί, ἢ ἡθοί, λέγον, tesserae numeros habent, & calculi vocantur. Tesserae, quouis modo cadat, situs firmus est, quia plana est, & non caua. Talorum iactus sunt, Cous, suppus, Venus, Basilicus, felices, Chius, planus, canis, vulturius, infelices. Si pluribus talis luderent, canis, seu monas fuit, quando vno vultu tali omnes caderent, ut infra ostendemus. In talis binio, ternio, seu trio, quaternio non fuere. Soli senio, id est, Venus, & vnio, id est, canis, fuere. Venus, si diuerso omnes vultu; canis, si vno omnes tali vultu caderent. Suppus tamen ὑπὸν fuit felicior plano, seu ὀρθῶν prono. Si vnico talo luderent, senio felix fuit, vnio damnosus. Si pluribus, canis fuit, si omnes eodem vultu caderent. Apud Ammianum Marcellinum lib. 28. Aleatores tesserarum dicti. Tali sub Heroibus fuere minus

minus infames tesseris. De talis, & tesseris quæ ratio veterum fuerit, recentiores non satis explicant, quia Græcum morem cum Romano confundunt. Rem duobus verbis expediam, ut nemo in posterum dubitet. Eandem ludi rationem, quæ apud nos hodiè que viget, tenere, quæ triplex fuit. Aut enim in tabula lusere, in qua duodecim lineæ, triginta calculi, ut calculos ad iactum tesserarum ponerent. Apud nos hodie duodecim lineæ, vigintiquatuor calculi, vocamus maiorem Trictacum. Originem rei ad Palamedem refert Isaacius Porphyrogenneta in *Paralipomenis Homeri*, παλαμίδης παρῆτι τὸ τακτίζειν, ἦτοι κωδῶν ἐξάρηκε, ἐν ᾗ ἐπὶ κοκκίων πλὴν κινήσιν ἦν ἐν ἑρανοῦ πλανητῶν, ἦν καὶ μοιρικῶν πύλων, ὡς φασὶν, ἐπαγόντων χάρας τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λύπας, καὶ ὀρίσαστο πλὴν τὰ βέλγη, ἦτοι ἢ πύλας, πύλων ἢ γήινον κόσμον, τὰς δὲ δωδεκά κλίσεις, ἦτοι χαρακώματα, ἢ ζωδιακὸν ἀειθυόν. *Palamedes primus ludere latrunculis, & tesseris in abaco, seu tabula inuenit, septem granulis motum errorum celi, qui fato, ut aiunt, nobis gaudia, & dolores inuehunt, & tabulam, in qua ludicrum exercetur terrarum orbem esse definiuit, & duodecim capfos, seu sedes, ac lineas, & septa, in quibus calculi disponuntur. Zodiacum esse dixit.* Romani postea calculos cum tesseris coniunxerunt. Qui ludus dicitur *Trictac*. Aufonius de tabula, seu abacio:

Vidimus & quondam tabule certamine longo

Omnes qui fuerant enumerasse bolos.

Quisque collusor quindecim calculos mouebat ad iactum tesseræ. *Quintilianus Institut. lib. 1. c. 2.* An verò Scæuola in lusu duodecim scriptorum (nam idem est cum tabula) cum prior calculum promo-

promouisset, essetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errasset recordatus, ad eum rediit: qui cum luserat, usque ita factum esse confessus est. Potuit fuisse ludus hic calculorum qui dicitur *Scakia*. Cum autem Græci, & Romani talos ac tesseras habuerint, iactus, seu boli apud Græcos triginta quinque fuere, plura iactuum nomina, quia pluribus talis usque quattuor, ut plerumque, sed tesseris tribus tantum, aut duabus. Nomina iactuum Græcanicorum alibi ascribimus. Romani iactus pauciores habuere, infelices canem in tesseris, qui vnio, vulturiusque dicitur, ἐν θ, κβ θ, μονάς, punctum, οἶν, vide Latinis vnus, in talis Chius, & planus infelices, Venus, qui idem est basilicus, senio, cous item, & supplex felices. Apud Græcos, & Romanos præter tabulæ ludum de qua supra egimus, fuere duo præcipui talorum, & tesserarum ludi, qui hodie que apud nos publico malo vigent. Prima *Plitobolinda*, de qua *Pollux lib. 9. cap. 7.* in qua qui plura iacit vincit. Numerantur enim puncta in singulis iactibus, quum luditur ad punctum. Apud Græcos qui tres seniones iecit, τρεῖς ἕξ, ter sex, semper victor est, qui tres cubos, tria puncta, tres canes, τρεῖς μονάδας, tres vniones, tres asses, ut *Gallio* loquuntur, semper vincebatur, ὅλμ, hodie apud nos vincit, nisi aduersarius iaciat tres biniones, tres triones, tres quatriones, quiniones, aut scaltines. Apud Romanos, & Græcos præter *Luciani* qui Venerem iecerat, cum nullus talus eodem vultu consisteret, vincebat. Vulgo ludus ille in quo maior numerus vincit, indigetatur, ραστ, quasi ράσος ἀφελών, facile omnia auferens numerus. Alter lu-

us à nostratibus dicitur, *chance*, sibi quisque numerum quem citius rediturum putat, eligit & vocat, Græci *περαισίμων* appellant, alium numerum subire cogitur. Ouidius,

Et modo tres iactet numeros, modo cogitet apte,

Quam subeat partem callida, quamque vocet.

Tibi tres ludos præcipuos posui, Tabulam, Plistolindam, & Ludum præresimum, in quo sibi quisque tres numeros optat, quos citius redituros putat. Non tantum in ludo calculorum Abacus, & tabula fuit, verum & in tesseris. Plinius *lib. 37. c. 2.* Alueum lusorium cum tesseris. Tertullianus tabulam talarem, Cælius Aurelianus tabulam alearem, & alueum nuncupat, Eustathio, σπλία, πλία, σπιας πηδάλια. *Æschines in Timarchum*, διμερδέην ἐν τῷ κωδείῳ, ἢ ἢ σπλία πίδεθ, ἢ τὰς ἀλεκτρυόνας συμβάλλουσι, ἢ κωδέουσι τὰς ἀλεκτρυόνας σπλίαν vocat tabellam aleatoriam, κωδείον forum aleatorium. πέσσος in tabula dicuntur loca, & sedes talorum. Scholiast. Euripid. in *Medea*, πιασὲς τὰς τόπους ἧστ κωδέουσι ἐπὶ ἀπὸ ἧστ ἐν τοῖς τόποις ἀνόμαζον τὰς τόπους. ὡς ὄψον ἢ μύρα ἔνθα πάντα σωήδως ἔστιν. ὅπε φησὶν εἰδισμῆροι εἰσὶ πιασδέην. *Pessos seu calculos vocat ubi talis ludunt, quia loca appellabant à rebus que in locis erant, ut obsonia pro macello ponuntur, unguentia pro loco ubi unguentia veniunt.* Calculi propriè latrunculi, & globuli rotundi sunt, tesserae sex lateribus constant, tali quatuor. Sed quia petti, cubi, & psephi, seu calculi, sæpe pro ludo tabulae ponuntur, in qua tesseris & calculis luditur; ideo psephos pro tesseris ponunt. In epigrammatis Græcis *lib. 4. tit. 3. epigr. 4.* in tabula lapidea luditur, seu mensa. Iactus dicuntur βολίδες, βολοκτυπίη.

ἰζόμωθ

ἰζόμωθ ἢ τῇ ὃ παρ' ἐλλείψῃ τραπέζῃ, παύγια κινήσεις τέρπητα βολοκτυπίη.

Item,

τῷ ὀλιγῷ μεμφομένῳ βολίδα.

Sedens hic apud mensam pulcris lapidibus structam ludicra iucunda iactus talorum mouebis. Lucianus meminit vnionis infelicis iactus, & senionis felicitis in Sacerdote, & Chrono. τοῖς ἄλλοις ἐς τῷ μονάδα κυλιόμενῳ ἢ κῦβε, σὶ τῷ ἕξάδα ὑσφάγων ἀεὶ φαίνεσθ. πολλοὶ γοῦν ἐς κόρον ἀπὸ τῶ τοιούτου ἐπισπασατο, οἷς ἴλεως ἢ φόρῳ ὁ κῦβῳ ὀπιπνύσσει, οἷς ἢ πάλιν γυμνοὶ ἐξενήξαντο σωπειβίνοι ἄυτοις ἢ σιάφες πειπῆτω μικρῷ ἔρωσιν τῷ κῦβῳ. *Tessera alijs in vnionem cadente, tibi senionem supra semper extare. Multi igitur ex hoc ludo ad satietatem victitant, quibus tessera amicus est pro vœtigali, alij nudi enatiati rate fracta ad saxum tessera tam paruum.* Cicero *lib. 1. de diuinat.* Quatuor tali iacti casu Venereum efficiunt. Senes talis lusere. Sueton. *lib. 2. cap. 1.* Inter cœnam lusimus μεροντικῶς, ait Augustus. Puncta Latini vocant vniones. Aufonius,

Narratiem fido per singula puncta recursu.

Maximus iactus tres seniones, vt diximus. Epicharmus apud Stobæum *tit. de Nuptijs*, τὸ ὃ γαμεῖν ὁμοίον ἔστι τῷ τρεῖς ἕξ, ἢ τρεῖς κῦβος ἀπὸ τῶ πύργου βολέων. *Nubere simile est ac si quis iaciat tres seniones, aut tria puncta forte fortuna, non arte.* Suidas τρεῖς ἕξ νικητέει βόλῳ, tres seniones iactus victoria. Eustathius κῦβων κωδτικὸς βόλῳ ὅς χῖθῳ ἢ κῖθῳ δίνῳ ἢ οἶνῳ vnio. Suidas ἐστὶ ὃ ἢ οἶνῳ ἔστι τοῖς ἴσοι μονάδ, *Oene Ionibus est vnio. oīn* dicitur non oīn. ideo Meursius bene legit ὄνον. Non video cur Pollux *lib. 9. cap. 7.* dixerit τὸ ἕξ μονάδα δηλοῦν κελεῖται κῦβων, τὸ ὃ

D d d 2

ἀντι

ἀντικείωνον κῆϞ ἢ χῆς, quia Chius est canis Hefychio, Eustathio Suidæ, cui opponitur Cous. ἐξί-
 τες κῶϞ, fenio. Iones dixerunt ἢ πρεῖς ἕξ, ἢ πρεῖς
 οἶνοι, aut tres seniones, aut tres vniones. Pollux lib. 7.
 cap. 3. κῆϞ ὄν ἢ κῆον, ἢ οἶνον, ἢ οἶνω. ἔστ ὃ οἶνον ᾧδῃ
 τοῖς ἰωσι μονάς. Gallicè vocamus, as. ieci tres vnio-
 nes, ἢ ay trois as. Vitruuius adiecto asse, id est, vni-
 tate. ἄς, vnus, Siculis ἄς, Tarentinis ἄς. κύβទ, μονάς,
 cubus, vnio. Eustathius κῆδ' ἐν ἑστίῳ κύβον, ἢ γου κῆδ'
 ἐν ἑστίῳ. μονάδα ἔπιουζον ἀργύριον οὐλοῦντες, ad singulos
 vniones ludebant definita pecunia summa; qui plura
 puncta iecerat totam summam auferebat. Tali di-
 cuntur & Meliæ. Eustathius μιλία, ἀσράγαλοι,
 ἄσεια, ἢ ἀσράγαλοι. Tali, taxilli. Pacuius, Interim
 dum contemplor arcam taxillis perdidit. πωρικῆς,
 ἢ κῶϞ Hefychio senarius, γλάματα ἀσράγαλοι He-
 fychio. Tali apud Reges fuere aurei. Iustinus
 lib. 38. Demetrius cum à Parthis bis ἐ fuga esset
 retractus, donatus est à Rege Parthorum talis au-
 reis ad exprobrationem puerilis leuitatis. Hefy-
 chius δόρυχοι ἀσράγαλοι, κόνδοι ἀσράγαλοι. Alea, βό-
 λων παιδιὰ. κυῦραι, ἢ κῶαι ἀσράγαλοι. λῆγδοι οἱ πεσο-
 τετεμῶροι ἢ ἀσράγαλων, ligdi contriti tali. Bolus,
 κύβទ ἕξάπλευρος, cubus tessera 6. lateribus. κῶεῖον κυ-
 βόπτερον. locus vbi alea luditur. Sidonius lib. 2.
 epist. 2. Aleatorium vocat vbi alea luditur. Hefy-
 chius, οἱ βῆκαλοι οἱ ἀσράγαλοι. Apud Suetonium
 Augustus ait, forum aleatorium calcfecimus. Theophrastus
 in Characteribus, δόρυχοι ἀσράγαλοι. Tali
 ex cornu, vel osse, vel talo hinnulei. Callima-
 chus. Ζορκῆς ἄσειας πέντε νεοσπίκτας, hinnuli talos
 quinque recens expressos. Athenæus lib. 5. ἀσράγαλοι
 φοινικῶκαλοι, tali ἐ δακτύλο palma. Propertio lib. 2.
 tali

tali eburnei. Tali διάσειος ἀγῆται, ᾧδῃ τὸ κινεῖσθαι,
 ἢ διασειῶδες πρῶτες, εἶτα βάλλεσθαι, ἢ ἀκκέρηται
 μάλλον ὤσι. Tali commoti prius in fritillo, ne fraus à
 mala, ἢ sagaci manu sit, ait Suidas. Æschines con-
 tra Timarchum, πρῶτον μὲ σωῖσκειον τὰ σιδάεια, ἢ
 δερρίπην ἐς τὴν ὄδον, ἀσράγαλοις τε τινὰς διάσειος ἢ
 φῆμας. Primum confregerunt vasa quadam aleatoria, ἢ
 in viam eiecerunt talos quosdam agitabiles, ἢ fimos.
 Pollux lib. 10. κῶδῶτῶ σείνη ἄβαξ, ἄβακιον, κῶπιον,
 κύβοι, διάσειος, ἀσράγαλοι, φῆμοι, κῆμοι. Aleatoris vasa
 tabula, abacus, cribrum, in quem indebantur tali, prius-
 quam mitterentur in turriculam, tessera, tali commotiles,
 fumi, cani, fritilli, coli. Straboni Siphnij tali ἄπελεις,
 & viles à Siphno insula. ἀσειζεν Eustathio. ἀσρα-
 γάλοις παίζεν, ἀσειχοι, ἀσράγαλοι οἱ παίζοσι. Mercu-
 rius, & Pan præfidere aleæ dicuntur, κῶεῖας πε-
 εῖπαι λέγον. κύβοι ᾧδῃ τὸ κυκλόθεν βάσιν ἔχειν, ait
 Eustathius, cubi quod in ambitum basim habeant,
 πεπῶι, quia cadunt, πῆπῶι. κύβος πῆσα τετραγῶνος
 ἴσῶς, cubus, omnis calculus quatuor laterum; aut ᾧδῃ
 τὸ κύβῶς, ἢ ἀπὸ τῆ κοιλότητος, quia in præceps voluatur,
 ἢ in caput. κύβῶ caput. κύβοι οἱ καταρριπτόμενοι ἕξά-
 πλευροι βόλοι, ἢ ὅσῶν κατακυβίσαντες ἐν τῶ βάλλεσθαι,
 tessera boli sex laterum, qui iaciuntur proni, quia sub-
 sultant. Prouerbiū, κῶος ᾧδῃσῆς χῶν ἐν ἐπ' ἄγειν.
 Cous astans non finit loqui Chium. Vide Eustathium
 Iliad. 4. Pollux lib. 9. κύβος τὸ βάλλεσθαι, ἢ τὸ ἐν
 αὐτῶ κοιλότητος σημεῖον, cubus est talus, qui iacitur,
 ἢ quod in eo cani signum est, id est, inanitas, canis,
 punctum. πῶπος, vel τόπος, character, sedes calculorum,
 σηματικῶι aleatores à punctis, quæ in tesseris no-
 tata, & effossa sunt. πῶπος τὸ δηλοῦν τῆ ἀειθροῦ ἢ
 βληθέντων, tyris numerus ostendens iactum. σηματίζεν
 ludere

ludere tesseris. σκυράφια τὰ κυβερτήεια, locus vbi alea luderent, quia Athenis in Scyto templo Mineruæ alea ludebant, aiunt Hefychius, Pollux, Eustathius, Suidas. Hefychio γύλλος, κύβος. His subijciemus varia iactuum nomina apud Græcos. Eustathius, ἄρτες πτώσις τις, *Artus casus quidam talorum.* ἀγός ἢ πτώσις ἢ ἀσραγάλος, *Agas, casus tali.* πεισοβολεῖν πύζειν ἀσραγάλους, *Plistobolcin ludere talis.* Stesichorius iactus, qui octonarium numerum significat, ὁ πύξ ἑκτάδην σημαίνων βόλος, quia tumulus Stesichori constabat octo angulis. Graus, seu anus iactus quidam tali, item Darius. τάλαι τεισὼν ἐχέων τὸ πρὸς τὰς παιδείας κύβοις, καὶ ὅτι ὡς νῦν δύο. *Olim tribus utebantur in lusu talis, non ut nunc duobus.* Bulaca, Abola, Abramias, nomina iactus talaris. βέλακα ἀγραμμία ἀφῆται, ἐν τῇ βόλων παιδῇ ἕτως ἐλέγχετο. Dicebatur in iactuum lusu, Linea carentia mittuntur. Cynorchias iactus nomen, ut & Midas, & Manes Hefychio. Ἐσχάια μέσα ἐν κύβοις ὁδὸς, *Media illa via Trochæa,* quia per eam currunt tesseræ, de qua vetus Poëta de duodecim scriptis, seu tabula loquens :

Discolor ancipiti sub iactu calculus astat,

Decertantique simul candidus, atque niger.

Qui quamvis parvis scriptorum tramite currant,

Is capiat palmam, quem bona fata iuvant.

Hefychius, Ἐπὰ εἰδῶν παιδείας καὶ δ' ἢ σφίφουσι ἀσραγάλους εἰς τὸ ἕτερον μέρος. *Tropa, seu versura, ludis genus, talos vertunt in aliam partem.* De ea supra ex Polluce paulò aliter legimus, lib. 9. cap. 7. ἀσραγάλοι βαλλόμενοι ἐν Ἐπῆ, εσχάζοντ' ἄβῳ πρὸς εἰς ἑσπέρῳ τριαιῆς ἔβῳ. Scrobem aliquam obseruant, quæ talem iactum recipiat. Vide Eustathium ad

l. Iliæ

l. Iliados ὁ. Hefychio Schadon iactus talaris, & Beronice, & Argies ἀργείης. Alexander item, Agyrtes, Kinkafus. Suidæ Ægle, βόλῳ κυβερτήει φάλλῳ αἴγλη, malus iactus. Polluci lib. 7. Boni iactus βόλῳ παραῖς, ἐπακοντισῆς, καλλιβόλῳ, φύσων, ὄρεσι, σωμαρις. Midas ἢ μέσων βόλων ἕξ. Infelices iactus Manes, Midas, Patrelus, Patræna, Magnes, Abola, Apla, Athetus, ὑποπάζων, Chryphafus, Caccafus, Trichias, ἐκδιῶν. ἱμαντελιγμὸς ναυμαχίας, genus calculorum. Talorum πῶσις, & casus erant trigintaquinque. In tesseris plures conspectus diuersi reperiri poterant. Euripides, numerus quadragenarius. Iactum talorum ad quadragenarium coaceruabant, εἰς μὲν συνθερίζον ἀσραγάλων βολῶν, Polluci. Quia quatuor, aut plures tali fuere in Græcia, tres autem, aut duæ tantum tesseræ. Pollux lib. 9. cap. 7. lib. 7. cap. 33. Vide sis. In veteribus Glossis aleator dicitur κομισῆς. Apud Iulium Firmicum lib. 8. *Astrolog. cap. 25.* Aleones, aleatores. Senio Cnidiis dicitur ἔξασχῶ. Lucianus in *Saturnalibus*, Saturnum aleæ præsidem facit. Saturnus enim Sacerdoti respondet, quæ suæ potestatis essent, non esse parua, aut omnino contemnenda. Nisi putet rem esse parui momenti alea ludentem vincere, & facere, ut cum alij iaciant tantum canes, ipse semper iaciat seniones. εἰ μὴ σοὶ γὰρ μικρὸν δοκεῖ τὸ νικῆν κυβερτήει καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς πύξ μονάδην κυλιόμενῳ ἢ κύβῳ, σοὶ πύξ ἕξάδην ὑπὲρ ἅνδρα αἰεὶ φαίνεται. Hoc imperium aleæ datum videtur Saturno, quia Romæ per Saturnalia ingenui, serui, viri, pueri alea ludebant. Venerem iactum felicem fuisse diximus in talis, quum quatuor tali diuerso omnes vultu constitissent, in tesseris iactus felix tres seniones,

niones, seu fenarij. In conuiujs, iactus Veneris partes ciborum præcipuas iacienti adiudicabat. Plutarchus *in Catone maiore*: In conuiujs Cato fortiebatur de partibus. εἰ δ' ἀπολάξει, πρῶτον αἶψιν φίλων κελδόντων, cum amici vellent eum primum partes sumere, si canem iecisset, alijs Venerem iacientibus, respondebat se non posse, aut debere inuita Venere. Vetus Horatij Scholiastes ad hæc verba *lib. 2. Od. 7. Quem Venus arbitrum dicit bibendi*, ἀρχοσίαν significat, id est, tesserarum iactu datum in bibendo primatum. Veneris autem iactus lætissimus dicebatur, qui habet numerum ter fenarium. Melius dixisset, tesserarum iactu datum vini magisterium, & Modimperatorem creatum. Canis fuit infelix iactus in talorum, & tesserarum ludo. Isidorus *lib. 18. origin. cap. 61.* Vitant canem, quia damnosus est, vnum enim significat. Apud Plautum *in Curculione*: Iacit vulturios quatuor, id est, quatuor vniones, seu canes; qui iactus in talis infelix, vt in tesseris tres canes. Apud Pollucem *lib. 7. cap. 3.* vnio dicitur οἶν, non οἶν, pro quo legendum ὄν, vt bene Meursius monet. Ab οἶν, apud Hesychium, οἶνίζειν, μονάζειν. Vnio dicitur, & inanis, κενός. Hesychius, ὁ κενός καὶ ἀντικείμενος πρὸς ἕξ. *Inanis, seu vnio senioni opponitur.* Apud Pollucem *lib. 7. cap. 33.* καὶ μάλιστα γὰρ ἢ τε μονάς, ἢ ἐν αὐτοῖς ὄν καλεῖσθαι εἶχε, καὶ κύβητος, & maxime vnio, qui & in ipsis vocatur asinus, & cubus. Vnde vulgò dictum: *Aut tres seniones, aut tres asini, ἢ τρεῖς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι.* Iactus felices in talis ponit Pollux *lib. 7. cap. 33.* in quibus dicitur ἀκρωβίον feliciter iacere. Sunt autem hi, βάλων φραγὸς pronus, ἰππακοντιστὴς iaculator, καλλίβητος pulcher iactus. Ph-

son, oros, seu finitio, synoris, seu synoricus, quasi dicas bigam, aut bigatum, cous. Hæc nomina vsurpata apud Græcos. Coum ἐξίτω senionem esse Eustathio diximus de Venere. Suetonius *in Augusto, cap. 71.* In singulis talis singulos denarios conferebat, quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat. Venus dicitur, & Basilicus, iaciebatur quatuor talis, quos omnes diuerso aspectu cadere oportuit. Lucianus *in Amoribus*, τῆ δ' ἀπαπέζῃ τέσσαρας ἀφραγὰς λιβυκῆς δορκὸς ἀπαειδυήσας διεπέπλε πτωῖ ἐλπίδα. εἴποτε πτωῖ θεὸν αὐτῷ ἀβολήσεται μηδενὸς ἀφραγὰς πρὸς ἡμῶν ἴσω χίμαρ πρῶτον. *In mensa quatuor talis è Libyca caprea iactis tentabat ludo spem suam; & si Venus cecidisset, nullo talo eodem vultu stante adorabat.* Cicero *lib. 2. de Diuinat.* Venereum casu iaci posse quatuor talis iactis, quadringentis centum Venereos non posse casu consistere. Vulturius Plauto *in Curculione*, est vnio, seu Chius, canis. Pollux *lib. 9. cap. 7.* μονάς, ὄνος, κύβος, vnio, asinus dicitur, & cubus, tres monades, tres cubi, aut ter sex, ἢ τρεῖς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, vetus verbum fuit. Meursius existimat apud Suetonium *cap. 71. lib. 2.* mendum esse in his verbis, Nam si quas manus remisi cuique, legit, si quos Manes. Non putem Romæ inter iactus fuisse Manem, qui iactus erat Græcanicus. Manus iactum significat. Ouidius:

Sic ne perdidit, non cessat perdere lusor,

Et reuocat cupidus alea sepe manus.

Qui Pleistobolinda luderent, dicti Pleistoboli.
Epigramm. Græc. *lib. 3. cap. 6.*

— ἢ ῥα ἔπαικται

ἦ δὲ πρ, ἐ λίω ὦ γὰρ πλεισβολῶ.

An quod eras lusor aliquis, non valde multa iaciens,

Ddd 5

ὁ bone.

ὁ bone. τρήματα sunt puncta. Vnde apud Hefychium τρηματικὰ, κὺβδωτὰ, τρηματίζεν, forare. Apud Græcos trigintaquinque iactus fuere, quibus nomina facta à Diis, Deabus, Heroibus, viris claris, & aliis, Eustathio teste *ad lib. 23. Iliad.*

De Romana Alea.

CAPVT LIX.

Multi fuimus in Græca alea, de Romana quaerendum, quam M. Tullius damnat 2. *Philippica*. Hominem, inquit, hominum nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, qua est de alea, condemnatum. Papias in *Vocabulario*, aleam esse vult tabulam lusoriam ab Alea inuentore dictam. Idem sentit Isidorus. Existimem aleam dictam ab ἀλίωμα, *fugio*, quia tesserae è manibus, aut turricula fugiant; vel ab ἀλέω, *repore, calore, aestu*, quia lusores aestuant vincendi studio, & quia forum aleatorium excalefacerent. κύβος fortè à κύβω, *propendeo, pronus sum*, quia κύβοι κεκυφότες, *proni saliant, cum iactantur*. Diximus duas ludendi rationes fuisse, vt vel is vinceret, cui maior numerus cecidisset, vel is numerus, quem quisque vocasset. Primus modus Polluci *lib. 9.* πλειστολίνοια dicitur, è μόνον ἢ διὰ ἧς κύβων, ἀλλὰ καὶ διὰ ἧς ἀσπαγάλων, ὅπῃ τ' πλείον βαλεῖν αἰεθῶν. *Plistobolinda non tantum in tessera, sed etiam in talis, in qua vincit, qui maiorem numerum iecit.* ἀργυεῖς πῶς αἰεθῶν ὀπφημισαντες καὶ ἐν ἑξήκω μονάδα διηρηθῆναι δραχμῶν ἢ σαπῆρα, ἢ ὑποσονοῦ. *Argenti summam aliquam indicabant in*

singulis

singulis iactibus infelicibus, vt in vnione diuiso drachmam, aut staterem, aut alium quemlibet nummum. Iactus illos manus vocant. Suetonius *lib. 2.* Si quas manus remisit cuique, exegissem, aut retinuissem quod cuique donauit, vicissem vel quinquaginta millia. ὁ κατὰ Καλλόμοιο τῶ πᾶσι ἧς μονάδων ἔμελλεν ἀναρτίσθαι τὸ ὀπφημισθῆναι ἀργυεῖον, ait Pollux. Arthenæus *lib. 10.* ὁ ἐλάττω βάλλαν τοῖς ἀσπαγάλωις. *Qui minorem numerum iecisset, talis vincebatur, victor pecuniam depositam auferabat.* Manus proprie erat iactus, singuli iactus singulae manus. τὸ ὀπφημισθῆναι ἀργυεῖον erat pecunia ex pluribus manibus collecta, quod æs manuarium vocat Gellius *lib. 18. cap. 13.* Dicitur σῶδισις. *l. 1. Cod. de aleatoribus, οἱ σπόδρα πλείοι νομίματός ἐνὸς ἐξῆκω σῶδισιν πᾶζουσι.* Diuites ad singulos iactus infelices vnum aureum deponunt. *Qui Venerem, aut tres seniones iaciunt, omne æs manuarium auferunt.* Constituebant ipsi inter se de iactibus, & de manu, an ad singulos iactus, aut plures victoria staret. Erat enim id arbitrarium, vt hodiè que apud nos. Sed vt à capite rem arcessamus, alium esse talum à tessera docent M. Tullius de Senectute, & Clemens Alexandrinus *lib. 3. Padagog. cap. 11.* Confundit Isidorus *lib. 18. Origin.* qui suppum; & planum tesserae tribuit, & Seneca in *Ludo Claudij*. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo, & iam cœperat fugientes semper tesseras quaerere, & nihil proficere.

Nam quoties missurus erat resonante fritillo, Viraque subducto fugiebat tessera fundo: Cumq; recollectos auderet mittere talos, Lusuro similis semper, similisq; petenti,

Decepere

*Decepere fidem refugii, digitisque per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.*

M. Tullius lib. 2. de Finibus, Talus lusorius si non in quatuor latera cadit, sed in extrema, & tamquam capita, rectus est. Philostratus iunior in ἀθύρσει, Amorem, & Ganymedem ludentes talis inducit: Ganymedes δύοιν ἀστραγάλων ἐπὶ τῷ μὲν ἕν ἂν ἀπολωλενός, τῷ δὲ ἑφ' ὁμοίᾳ περὶ πέμπτων ἐλπίδι, cūm ex duobus astragalus alterum perdidisset, alterum autem eadem spe mitteret. Astragali, ἄστρον, ἄστρον Polluci, talus ἄστρον, taxillus, non est cubus. Pollux ait quosdam talos à Stesichoro Stesichorios dictos octonarios, qui octo numeros valerent; alios Euripideos, qui quadraginta. Talorum iactus sunt, Cous, Chius, Planus, Suppus, Venus, Canis, Basilicus, Vulturius. Aristophanes in Ranis: πέπλωκεν ἕξω ἤβ' ἡλικῶν ἐ Χῆθ, ἀλλὰ καὶ Θ. Cecidit extra infortunium Cous, non Chius, qui infelix iactus. Chius enim, vnio, canis, planus, voltorius, damnosi. Cous, Basilicus, qui Venus, & suppus dicitur, felix. Lucillius:

Si das id, quod rogat, & si suggeris suppum.

Helychio Cous ἐξίμς, Χῆθ vnio, seu canis. In talis binio, trio, seu ternio, quaternio non fuere. Soli senio, & vnio. Si vnica tessera, vel singulari talo ludebant, senio felix erat, vnio damnosus. Si pluribus, vnio, vel canis fuit, quando vno vultu tali omnes, vel iisdem numeris tesserae caderent. Martialis:

Senio nec nostrum cum cane quassat ebur.

Venus vno talo iaci non potuit, sed quatuor talis, qui sic cecidissent, vt omnibus diuersa facies esset, vt Cicero lib. 1. de Diuinat. Venus fuit ἀστραγαλισμῶν propriè,

propriè, non κυβείας, cūm quatuor tali iacti diuerso omnes vultu cecidissent. Martialis:

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,

Munera me dices magna dedisse tibi.

Lucianus in Amoribus, τῇ δὲ τραπέζῃ τέτταρες ἀστραγάλους λιβυκῆς δορυὸς ἀπειθμῶσας. διεπέη δὲ τὴν ἐλπίδα, ἢ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοπῆς, μάλιστα δ' εἰ ποτε τὴν δῶτον αὐτῷ ἀβολόσσει μηδενὸς ἀστραγάλου πειόντος ἴσθ' ἡμέτερον περὶ σκευῆς. Super mensa quatuor talos Libycæ capra componens ludendo experiebatur, quid sibi speci esset, & iaciens feliciter, maxime si Venerem iecisset, nullo talo eadem facie cadente adorabat. Sicut autem in singulari talo canis senioni, sic in pluribus talis Veneri canes opponuntur. Ouidius:

Quid valeant tali, quo possis plurima iactu

Figere, damnosos effugiasque canes.

Propertius lib. 4.

Et mihi per talos Venerem querente secundos,

Damnosi semper subsiluire canes.

Suetonius lib. 2. Talis iactis, vt quisque senionem, aut canem miserat, in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vnuerfos, qui Venerem iecerat. Alius igitur iactus Senio, alius Venus. Senio in talo singulari semper felix, in multis talis semper infelix, nisi si quando omnes facies dissimiles essent, vt Venus fieret. Priusquam tali pingerentur, Venus erat, cūm talus vnus suppus iacēret, alter pronus, reliqui duo diuerso quisque lateri incumberet. Apud Græcos tres seniones felicissimi, cūm tesserae omnes eodem vultu cecidissent, apud Romanos contra infelicissimi. Si nulla tessera, nullus talus eodem vultu cecidisset, Romæ Venus fuit, & Basilicus, iactus

iactus felicissimus. Horatius :

Quem Venus arbitrum dicet bibendi.

Plautus in *Curculione*, iacit voltorios quatuor, id est, canes, talos arripio, inuoco almam meam nutricem Herculem. Iacto Basilicum. Nutricem suam vocat Herculem, quia cum Decimas Herculi polluerent, fuit visceratio, & epulum publicum, ubi parafiti ventrem saburrabant. Priusquam autem talos, aut tesseras iacerent, inuocabant Deos, aut amicos, & amicas, ut ille apud Plautum Plane-fium amicam inuocat, & iacit voltorios quatuor, alter parafitus Herculem nutricem suam. Talos autem aureos, vel eburneos, vel ex ossibus animalium in fritillum mittebant, eoque concusso super mensam, aut tabulam effundebant. In talo humano est tuber, quod *τέρπων*, seu quatrio dicitur. Tessera autem, ait Isidorus, dicta, quia quadrata sunt ex omnibus partibus. Tribus tesseris tantum luditur, ob tempus praesens, praeteritum, & futurum. Ipsa via ternariis locis distincta, ternariis lineis tabula describitur. Male, quia utrinque senis lineis descripta erat, ut essent duodecim lineae, duodecim scripta in ludo tabulae. Talis quatuor ludebatur. Cicero *lib. de Divinat.* Martialis :

Non sim talorum numero par tessera, dum sit

Maiores, quam talis alea saepe mihi.

Talis simul, & tesseris interdum ludebatur. Martialis *lib. 13.*

Non mea magnanimo depugnat tessera talo,

Senio nec nostrum cum cane quassat ebur.

Interdum separatim. Ovidius *lib. 2. Artis.*

Et modo tres iacet numeros, modo cogitet apud

Quam subeat partem callida, quamque vocet.

Numeros

Numeros vocat tesseras, quibus vsi, nec pluribus, quam tribus. Subibant, aut vocabant partem, cum numerum elegerent; qui si cecidisset, vincebant. Galli *Chansam* vocant. Ibidem :

Seu ludet, numerosque manu iactabit eburnos,

Seu iaciet talos, victam ne poena sequatur,

Damnosi facito sint tibi saepe canes.

In talis canes erant, in tesseris vniones, seu puncta. Lib. 1. Tristium :

Quid valeant tali, quo possis plurima iacta

Figere, damnosos effugiasque canes.

Tessera quos habeat numeros, distante vocato,

Mittere quo deceat, quo dare missa modo.

Petronius: Puer cum tabula therebinthina, & crystallinis tesseris. Tesserae dicti numeri. Cyprianus *ludo de aleatoribus*: Ut paternas suas hereditates sub hostium suorum multifor- mi numero dispergant. Diximus apud Graecos *τῆς ἐξ πωτεῶν νίκης, τῆς νίκης πωτεῶν ἡσαν*, significasse tres senarios victoriam omnimodam, tria puncta eorum fuisse, qui omnino victi essent, ut Eustathius *Iliad. π.* & Aristaneus *lib. 2. epist. 18.* & Lucianus in *Chrono*, *σοὶ μὲν ἀδα, μοι ἐξ ἀδα ἑσπᾶνα ἀεὶ φαίνεσθαι*. Tibi vnionem, mihi senionem semper supra emergere. In tesseris autem aliquis putet Deorum imagines sculptas fuisse. Cyprianus *lib. de aleatoribus*. Diabolus Palamedem (aut Midam) artibus suis repleuerat. Hanc ergo artem ostendit, quam & colendam sculpturis cum sua imagine fabricauit. Item: Cum se in statunculis, & simulacris formarer, aliud crimen adinuenit, quo se ab imitatoribus suis colendum, & sibi sacrificandum instituit, ita ut qui vellet studio eius adherere, non ante

antè manum in tabulam mitteret, nisi auctori huius priùs sacrificasset. Statunculae illae fortè sunt paruae statuæ in tesseris exculptae, id est, imagunculae. Tamen vulgò tesserae punctis distinguebantur, vnione, binione, trione, quatrione, quinione, & senione. Nemo discretè statunculas illas ponit. Martialis ne te fallat, cùm ait :

Hac mihi biseno numeratur tessera puncto,

Calculus hic gemino discolor hoste perit.

Agit de tabula, in qua latrunculis lusum, qui collocabantur in duodecim lineis, & punctis, cùm alij calculi albi essent, alij discolors. Etymologicum tesseras vocat ὄσα ὀστρακίδια, ossa puncta. Tessera dicitur lepusculus, iaculum, βολιον, βολίς, κύβητος, quadrantale, numeri, quæ æqualia sex latera habuit, angulos rectos bis quatuor. Papias: Lepusculi, quòd saliendo discurrant. Isidorus lib. 18. scribit in talis vnionem canem, trionem suppum, quatrionem planum fuisse. Ostendi supra, falsum id esse. Vetus verbum fuit, ἄξιον ἰδέ μόνον, ne vnione quidem dignus est. Si prior iactus infelix fuerat, secundò emendare nitentur. Lucianus in *Amoribus*, εἰ δὲ φαύλως καὶ τὴν τραπεζῆν ῥίψεν, οἱ δὲ ὅτι τὸ δυσφημότερον ἀνασταίεν, ἐτέρω βόλω πάλιν πρὸς ἀποχρῆσιν ἰδερῶσαν. Si prima vice infelix iactus fuerat, altero iactu prioris vitium emendare conabatur. Certè in tabula, infelicem iactum proba dispositio calculorum sæpe corrigebat. Plato lib. 10. *Politic.* ὡς περὶ ἐν πλῶσι κύβων πρὸς τὰ πεπωκότα πένδεξ τὰ ἄλλα πρὸς γύματα, vt in iactu talorum, disponenda est res tua ad id quod ieceris. Terentius in *Adelphis*, Ita vita est hominum quasi cùm ludas tesseris, si illud quod est maximè opus iactu non cadit, illud quod cecidit

cidit fortè, id arte vt corrigas. Tesserae autem, & tali ne mala manu & fallaci tractarentur, per fritillum, orcam, pyrgum, turriculam, fimum, camum mittebantur. Martialis lib. 14. de *Pyrgo*,

Querit compositos manus improba mittere talos,

Si per me misit, nil nisi vota facit.

De orca Perlius *Satyr.* 3.

— *Quid dexter senio ferret*

Scire erat in voto, damnosa canicula quantum

Raderet, angusta collo non fallier orca.

Vnde apparet & in orcha, seu fritillo fraudem intercedere potuisse, quàm vt vitarent, priùs tesseras in Psephobolon, seu in colum, & fimum seu ἄθρον, deinde ex fimo mittebant in orcham, quæ dicitur ab εἰργω cobibeo, vnde ἔρκος vallum, & orcus, quemadmodum turricula erat vas turbinatum capaciore fundo, angusto ore, in cuius vtero gradus eburnei erant, ad quos allisi tali casum incertum faciebant. Fritillus videtur à feriendo talo dictus. Isidorus, Iactus tesserarum ita à peritis aleatoribus componitur, vt adferat quod voluerint. Scholiastes vetus Iuuenal. ad *Satyr.* 14. Apud antiquos in cornu mittebant tesseras, mouentisque fundebant. Verba Iuuenalis,

Si damnosa senem inuauit alea, ludit & heres

Bullarus, paruòque eadem mouet arma fritillo.

Horat. *Satyr.* 7. lib. 2. de scurra Volauerio podagrico,

— *postquam illi iusta chiragra*

Coniudit articulos, qui pro se tolleret, atque

Mitteret in pyrgum talos mercede diurna

Conductum paui.

Aufonius in Professor. cap. 2.

*Vidimus & quondam tabula certamine longo**Omnes qui fuerant enumerasse bolos,**Alternis vicibus quos præcipitante rotatu**Fundunt excussi per caua buxa gradus,**Narrantem fido per singula puncta rotatu**Quæ data per longas, quæ reuocata moras.*

Martialis lib. 4. epigramm. 14.

*Dum blanda vagus alea December**Incertis sonat hinc & hinc fritillis,**Et ludit rota nequiore talo.*Epigramm. 66. *ibidem.**Supposita est blando nunquam tibi tessera ludo,**Alea sed parca sola fuere nuces.*

Ad tabulam & calculos pertinent ista Sidonij

lib. 1. epist. 2. Quibus horis tabula cordi est, Theo-

doricus tesseras colligit rapidè, inspicit sollicitè,

voluit argutè, mittit instanter. Tabula dicitur Al-

ueolus. Varro, Quales sunt tesserae quibus in al-

ueolo luditur. Festus, tabula lusoria. Muger dictus

à castrensibus hominibus qui tabula malè ludit.

Aristophanes in *Ranis*, βέλῃκε δύο, καὶ τέσσαρα. Iecit

Achilles duo puncta, & quatuor. Dicit autem esse

ibi consistendum, quia hic iactus fiebat sub finem

ludi. Vbi Scholiastes, ἴδως ἡ τῶν κωλύσεων ἔτω λέ-

γειν, β. δ. γ. ε. duo & quatuor, tres, & quinque nu-

meri. Apud Aristorem scilicet. 16. c. 3. Fuere tali ob-

plumbati μεμολυβημένοι, quorum parte leuiorem si

ad te vertens proicias circumferentur. Scholiastes

Aristophan. Achilles βέλῃκε δύο κύβω, καὶ τέσσαρα,

πεπῆσι δύο κενὸς, καὶ τὸ τέταρτον. κενὸς vocat vniones,

τέταρτον, quattrionem. Plutarchus de Pyrrho quem

Antigo

Antigonus comparabat aleatori multa iacenti, &

bellè vti iactu nescienti, ἀπίστωσε κωλύτη πολλὰ

βαλόντι, καὶ καλὰ χεῖρας μὴ διαμαρῆν. Suidas, ἢ τρεῖς

ἔξ, ἢ τρεῖς κύβοι, οἱ κενοὶ εἰσι, αὐτὸς τερσὲς, αὐτὸς τρία πυν-

εῖτα, quia cubi sunt vacui, & inanes. Æschylus in

Agamemnone,

τὰ δεσποῖν γὰρ εἶπεσόν, παιδίσσῃ

τρεῖς ἔξ βαλῶσα τὸ ἔμῃς φρυκτωείας.

Vitruuius lib. 5. vti sunt tesserae quas in alueo lu-

dentes iaciunt. Macrobius lib. 1. Saturn. c. 5. Abacum

tabulam aleatoriam vocat. Martial.

*Iam tristis nucibus puer relictis,**Clamose reuocatur à magistro,**Et blando malè perditus fritillo.*

Hesychius, κήδεα, κηδάρια, τὰ ἐξύβαφα ἐν οἷς τῶς

κύβους ἔβαλλον, cetharia erant acetabula, in quæ tesse-

ras mittebant. κηρὸς Polluci, φημὸς Etymolog. mag.

ἄθμῶς Agathiae seu colus, è quo in fritillum talos

mittebant. Interdum pro ipso fritillo accipiuntur.

Sidonius sub finem carminis 23.

*Hic promiens teretes pilas, trochōsque,**Hic talos crepitantibus fritillis,**Nos ad verbera tractuum struentes,**Tanquam Naupliades repertor artis,**Gaudebas hilarem ciere rixam.*

Hesychius, ταλαρῖς ἔξ τῶν βάλουσι τὸν ἀπὸ τῶν φημὸς.

Plato in *Phaedro*, Θεὸν Ἐgyptiorum Deum aleaminuenisse ait. Herodotus in *Chio*, Lydos. Admonui

suprà lusores amicas suas cum tesseras iacturi es-

sent inuocasse. Plautus *Capitius*: Nam in conui-

uio sibi, amator talos cum iacit scortum inuocat.

In *Asinaria*: Te Philanium mihi, atque vxori

E e e 2

mor

mortem, hoc venereum est. Hesychio, βόλος κύβος
 ἑξαπέδιλος, bolus tessera sex laterum.

De Ludo Calculorum.

C A P V T L X.

Calculorum ludus antiquissimus fuit, cuius
 meminere Sophocles apud Pollucem, ἡ
 πέντε πεντέχαμμοι, ἡ κύβων βολαί, & calculos quinque
 lineares, & tesserarum iactus. Vbi tesseras cum cal-
 culis iungit; quia, ut non tantum fortunæ, sed
 etiam arti locus esset, Græci calculos cum tesse-
 ris, κωβίαν cum πεπεία coniungebant. Latini meris
 latrunculis ludebant, siue calculis, ut omnia iudi-
 cij, & artis essent. Latrunculos Itali Scacchos, &
 Scacchiam vocant, Galli Eschets, Græci canes, La-
 tini milites, latrones, latrunculos, calculos. Eusta-
 thius ad Homerum pag. 228. 1426. πέντε ψήφοι ἦσαν
 ἑπὶ πέντε χαμμηῖς πωζοῖνμοι, quinque calculi erant in
 quinque lineis, & quisque collusor habebat quinque cal-
 culos. Quid autem sit discriminis inter calculos,
 & tesseras, ostendit Hesychius, ἐν τῇ κωβίᾳ τὰς
 κύβους ἀναρρίπτουσιν, ἐπὶ τῇ πεπείᾳ, αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους
 μετακινῶσι. Tesseras in alveolo iaciunt, calculos ἐκ lineæ in
 lineam mouent. Eustathius ad Iliad. κ. quinque cal-
 culos, & quinque lineas vtrinque fuisse ait, &
 mediam sacram dictam, vltra quam calculi pro-
 moueri non poterant. Idem pag. 633. & pag.
 1396. κινῶν τὴν ἀφ' ἱερᾶς, ἢ ἀπὸ χαμμηῖς κινεῖν λίθον.
 Nam & calculos lapides vocabant. Theocritus,

ἢ ἑστὸ

ἢ ἀπὸ χαμμηῖς κινεῖ λίθον, mouet lapidem à lineæ,
 redigitur ad incitas. Plutarchus, ἐν χειραίσις, φέρε
 κινῶσαντες τὴν ἀφ' ἱερᾶς, mouentes lapidem à sacra li-
 nea. Excalculari, excuneari, excuriari dicti, qui
 vincerentur. Idem μονόχωεσι vocati, qui ad vnum
 locum reflecti essent, qui ad incitas redacti, qui
 omnibus suis calculis, vno excepto, spoliati. Qua
 voce vtitur Aristænetus lib. 1. epist. 23. Glossæ,
 μονόχωεσι, adunatus in tabula, id est, ad vnum re-
 ductus. Pollux lib. 9. ἕνατος ἔχει πρῶτος πέντε ἑπὶ
 πέντε χαμμηῖς, πρῶτὸν λέγει δὴ πολλῶν ψήφῶν πλῆθος,
 χάρος ἐν χαμμηῖς ἔχον διακεκλιῶς. Ludus plurium cal-
 culorum dicitur laterculus, locos habens in lineis situs.
 Suidas, ἀναδέσθαι, ἀπὸ τῆς πεπείδων, ἡ τὰς κειν-
 μένας ἢ δὴ ψήφους διορθῶντων. Reponere, ἀναθεῖσθαι,
 sumitur ea vox ab iis, qui ludunt calculis, & corri-
 gunt calculos iam motos. Antiphon, ἀναδέσθαι ὡσεὶ
 πεπείδον ἢ βίον ἐκ ἔστι, corrigere vitam quasi calculum
 non licet. Artis erat calculos aduersarij abscindere,
 & abducere ab aliis, & singulos duobus inclu-
 dere. Polybius lib. 2. πολλὰς ἀποτεμῶν μὲν, ἡ συ-
 κλειῶν, ὡσεὶ ἀγαθὸς πεπείδης, multos abscindens, &
 includens, ut bonus calculorum lusor. Ita Martialis:
 Mandris, & vitreo latrone clusus.

Erat imago quædam rei militaris. Sidonius lib. 1.
 epist. 2. Putes illum & in calculis arma tractare.
 Donatus ad Eunuchum: Rex Pyrrhus peritissimus
 stratagematum, primus, quemadmodum ea disci-
 plina per calculos in tabula traderetur, ostendit.
 Saresberiensis tamen lib. 1. Polycrat. cap. 5. Atta-
 lum Asiaticum calculos inuenisse ait. Cassiodo-
 rus lib. 8. epist. 31. Palamediacos calculos vocat.

E e e 3

Existi

Existimem eburneas illas quadrigas, quibus quotidie Nero in abaco ludebat, ad calculorum ludum pertinuisse. *Cap. 22.* Suetonius: Et calculos fuisse quadrigarum forma. Apud Suidam tabulæ ludus est, ubi duodecim calculi. Tabulam terræ imaginem esse ait, duodenarium numerum calculorum zodiacum exhibere, τὰ ἐν ψιφιδάλῳ ἐπιτὰ κοικία τὰ ἐπιτὰ ἀγρα ἢ πλανητῶν, ὃ ἢ πύργος τὸ ὕψος ἢ ἔρανος. Ad ludum calculorum referendus ludus, siue ad duodecim scripta. In tabula, in qua laterunculis ludebant, ait Varro *lib. 9. de lingua Latina*: erant ordines bini, alij transuersi, alteri directi. Erant sedes calculorum χῶραι, τόποι, γραμμῶν, πόλεις, γραμμικαὶ χῶραι, Mandræ, septa, capli, carceres, valli, clausa mœnia, stabula, χαρακώματα. Calcem pro calculo Plautus in *Pœnulo* posuit: Priusquam vnum calcem ciuerit. De tabula, & Palamede Cedrinus idem omnino habet, quod Suidas *pag. 103.* πρῶτον μὲν, πεπιδῶν, laterunculis ludere, ad laterunculos ludere. Vopiscus in *Proculo*. Paulus Diaconus *lib. 1. cap. 20. de gestis Langoti*, ad tabulam ludere, πεπιδῶν. Ζατεῖον vocarunt recentiores Græci. Seneca *epist. 106.* Laterunculis ludimus. *Epist. 118.* Tabulam laterunculariam perspicit, vt sciat, quomodo calculus alligatus exeat. Calculi enim aut ligabantur, aut capiebantur, vnus poterat duos aduersæ partis ligare, sed vnus discolor capi non poterat, nisi à duobus contrariis. Euripides in *Anlide* Palamedem, & Protefilaum calculis ludentes introducit, πεπιδῶν τ' ἐπιτακοῖς πρῶτον ἡδόμενος μορφαῖς πολυπόκοις, παλαμίδα τε. *Protefilaum, & Palamedem in sedibus calculorum*

calorum oblectantes se figuris multiplicibus. Eustathius *pag. 1190.* ὁ 1397. αἱ ἢ ψιφιδάλων χῶραι ἐν τῇ δὲ ἀγρα-ζάλων παιδῶν λέγονται πόλεις. *Calculorum sedes in laterum lusu dicuntur vrbes.* Karic Myreont in *Annal. Persidis*, scribit calculorū ludum vocari *Chet Mar*, id est, Rex mortuus est, Eustathius Astragalos, seu talos posuit pro calculis. Ita & κύβες, seu tesseras pro calculis ponit, his verbis: κύβες αἱ ἀντιπελάσσου ἀλλήλαις ψιφοὶ ἐν τῇ διὰ κύβων παιδῶν. *Canes dicuntur calculi, qui mutuo sibi insidiantur in ludo lateruncolorum, seu tesserarum.* Idem, εἰδὸς πικρίας ἐν πόλις, species ludis vrbs. ψιφιδάλων πολλῶν ἐν διαγραμμῶν ποὶ χῶραις κειμένων ἐγένετο ἀνταίρεσις. *Cum multi calculi in descriptis quibusdam locis positi essent, alij ab alijs per vices capiebantur.* Laterculus ille dicitur vrbs, quia vt in vrbe plures domus, sic & in laterculo loci plures. Calculus quisque dicitur canis ob impudentiam, διὰ τὸ ἀναίδες. Laterculus enim lineis erat distinctus transuersis, & directis, vt ait Varro, & vniciuique calculo sua sedes attributa. Hesychius, πόλις παιζῶν, ludere vrbes. δοκεῖ μετιπέλασαι ἐπὶ ἢ τῶν ψιφιδάλων παιζόντων ἐν τῶν λεγόμενων νῦν χῶραις, τότε ἢ πόλεσι. *Videtur id desumptum ab iis, qui calculis ludunt in sedibus, qua prius dicebantur vrbes.* Ludus dicitur Ζατεῖον. Hesychius, Ζατεῖον τὸ ἢ δέλον κλαστικόν, Ζατεῖον σερμονῶν ἐργαστήριον. Ζατεῖον, Ζατεῖον, quia sedes illæ dictæ carceres, quibus calculi includerentur. *Arts calculorum difficilis fuit.* Plato *Polit. 2.* πεπιδῶν πικρὸς, ἢ κυβητικὸς ἰκανὸς εἶναι αὐτὸν εἰς ἡλιότο, μὴ αὐτὸ γένηται ἐν παιδῶν ἐπιπιδῶν. *Nemo potest perire ludere calculis, aut tesseris, nisi à puero id studuerit.* *Lib. 7.*

de legibus, πεπαιδευμένους δὲ τὰς νέας μαθητέον, Iuvenes calculis ludere discere debent. Lib. 6. de Republica, ὡς περὶ τῶν πεπαιδευμένων δεινῶν οἱ μὴ τελευτήσαντες ἀποκλείονται, καὶ οὐ ἔχουσι ὅτι φέρωσι. *Vi à peritis ludi calculorum, iſtæ qui non finiunt, includuntur, & non habent quod ferant.* Idem, πάλιν πάλιν, ὡς περὶ ἐν τῇ πεπαιδευμένῳ πεπαιδευμένῳ ἔστι φέρωσι δὴ αὐτὸ ἀντὶ τῶν ἀντιπαιδευμένων ποιεῖν ἡβήσαντες, ἔτι, ὡς μὴ ἔχον ὅτι περὶ τῶν ἀντιφέρωσι. *Vi in ludo calculorum sunt calculi, quos si quis iulerit, possit aduersarios vincere, ita ut non habeant ad ista quod contra ferant.* Vide Eustathium *Odysſ. fol. 25.* Athenæus *lib. 1.* Diodorum *Megalopolitam, Theoxenum, Leonem Mityleneum calculis inuictos fuisse scribit.* Apud Pollucem *lib. 9.* Cratinus dixit, καὶ κωμῶν, καὶ πόλιν ὑπὸ πάλιν. *Et carem, & urbem, quam ludunt.* Pollux, ἐπεὶ δὲ ἡ ἡφοί μὴ εἰσὶν οἱ περὶ, πέντε ἢ ἑξαπέντε εἴδη τῶν παιζόντων, &c. *Quia calculi dicuntur pessi, & unusquisque ludentium quinque calculos habuit, &c.* Calculi autem vel ordinarij sunt, vel inciti. Ordinarij vagi sunt, inciti non mouentur, ait Isidorus *lib. 18.* Vnde prouerbium, Ad incitas redigere. πεπαιδευμένους, παιδίζειν, ἡφίζεν, *calculis ludere.* Calculi erant bicolors. Sidonius *lib. 8. epist.* Hic tabula calculis strata bicoloribus; alter alterum ἑτερόχρου diuersi coloris, vel ligat, vel includit, & capit. Ouidius *lib. 2. Tristium:*

*Discolor ut recte grassetur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoste perit.*

Quia vnus discolor, à duobus diuersi coloris, inclusus capiebatur. Ibidem,

Vi

Vi mage velle sequi sciat, & renocare priorem,

Ne tunc fugiens incomitatus eat.

Calculi enim fugiunt sequentes, sequuntur fugientes, comites accipiunt, quibus aduersarios includunt, est belli simulacrum. Lucanus *ad Pisones:*

Callidior modo tabula variatur aperta

Calculus, & vitreo peraguntur milite bella,

Vi niueus nigros, nunc & niger alliget albos,

Vi citius, & fracta prorumpat in agmina mandra.

Frangit mandram, & stabulum calculus; qui prorumpit in sedem calculi diuersæ partis; idem latrones dicit. Ouidius latronum prælia ludere dixit. Calculi erant vitrei, eburnei, argentei, aurei. Petronius pro calculis albis, aut nigris, aureos, argenteosque habebat denarios. Tabulam, laterculum, abacum, aluolum vocant. Petronius:

Nomen amicitia, si quatenus expedit, hæret,

Calculus in tabula mobile ludit opus.

Græci in tabula lusere tessera, & calculis, vt fortunæ, & arti locus esset. Martialis *lib. 14. de tabula lusoria:*

Hic mihi bis seno numeratur tessera puncto,

Calculus hic gemino discolor hoste perit.

Insidiosorum si ludis bella latronum,

Gemmus iste tibi miles, & hostis erit.

Ouidius *2. Artis:*

Sine latrocinij sub imagine calculus ibit,

Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.

Calculi leues erant, & rotundi, vt Isidorus scribit *lib. 18.* Vnus discolor à duobus aduersæ partis includebatur. Lucanus *ad Pisonem:*

E e e 5

Anci

*Ancipites subit ille moras, similisque ligato
Obligat ipse duos.*

Quidius lib. 3. *Artis:*

*Cautiâque non stultè latronum praelia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque suus pressus sine corpore pugnet,
Æmulus, & captum saepe recurrat iter.*

Martialis lib. 7.

*Sic vincas Nouiûmque, Publiûmque
Mandris, & vitreo latrone clusos.*

Hesychius, ἑφεστῶτα παλιῆς, τρίτῳ ἐνεδρόων, *Subseffor, insidiator, tablista, & tertius in insidijs sub-*
sidens. Idem, ἐπισημονικότεραν πῶν πεπλειαν ἢ κυβείας
ἐνόμιζον. Plus scientia, & artis in calculis, quam in
tesseris esse censabant. Seneca de Tranquil. Ludebat
calculus, cùm Centurio agmen periturorum tra-
hens, illum quoque citari iubet. Vocatus nume-
ravit calculos, Centurioni dixit: Testis eris me
vno antecedere. Calculus vnus fuit, qui Rex di-
ceretur. Scholiastes Theocriti, ἢ ἡ λέξις μεταφο-
ρικῶς ἀπὸ τῆς παιζόντων τὸ κοινοῦ λέκτως λεγόμενον ζα-
τεῖκιον. ἐκείνοι γὰρ ὅταν πολλὰ ποιοῦντες ἐδιδάσκωνται
ἐτέρως νικῶσι ἢ ὅμοιον παίκτηρα, κινῶσι ἢ ἢ ἀπὸ τῆ
ιεραῆς γραμμῆς λίθον, ἢ ἕτω βασιλέα καλέωμεν. Dicitio
sumpta est per metaphoram ab iis, qui ludunt ζαττιicio.
Illi enim cùm omnia fecerint, si non possunt vincere eum,
cum quo ludunt, lapidem mouent à sacra linea, qui Rex
dicitur. Cap. 241. Achmes, ὁ βασιλεὺς ἢ μέγιστος, ἢ
ἀρχὴν πολέμου, ἐὰν ἴδῃ ὅτι τὸ ζατεῖκιον αὐτῷ ἀπώλετο,
ἢ ἐκλάδῃ, ἢ ἐκλάτῃ, ἀπολείπει ἢ σπατῶν αὐτῷ. Rex, aut
dux belli si somnauerit ζαττιicum suum periisse, fra-
ctum, aut furto subductum esse, exercitum suum amit-
tet.

ret. Item, ἐὰν ἴδῃ πῶν ὅτι παιζὼν συζατεῖχξῃ ἐτέρω
γνωσίμω. *Si somnauerit ludere se calculis cum altero*
noto sibi. ἐὰν ἴδῃ ὅτι παιζὼν πλείονας ἔλαθε τῆς παιζῆς
προσώπων, si viderit in somnis se ludentem plures ca-
pisse ludi personas. id est, aduersarij sui calculos.
Pollux lib. 9. *διηρημένων ἢ εἰς δύο τῆς ψήφων καὶ τὰς*
χρῶας, ἢ τέχνη τῆ παιδιᾶς ὅτι ἀεὶ λήθει τῆς δύο ψήφων
ὁμοχρῶων ἢ ἐτερόχρῶων ἀναρεῖν, Cùm calculi in duas
partes diuisi sint secundùm colores, ars ludi in eo est vt
duo eiusdem coloris calculi hostem contrarij coloris cir-
cumueniant, & tollant. Vincebat qui omnes aduer-
sarij calculos ceperat, & regem ipsum ad incitas
redegerat. Lucanus ad Pisonem,

*Interea sectis quamuis acerrima surgunt
Prelia militibus, plena tamen ipse phalange,
Aut etiam paucos spoliatus milite vincis.
Et tibi captiua resonat manus utraque turba.*

De Diagrammismo.

CAPVT LXI.

Digrammismus alius fuit à ludo calculorum.
Eustathius ad Iliad. ζ. *διαγραμμασίου ἑίδος κυ-*
βείας διὰ ψήφων. Diagrammismus, species ludi per cal-
culos. Constabat calculis sexaginta nigris & al-
bis, qui de loco ad locum trahebantur ad iactum
tesseræ. Hesychius διαγραμμασῆς παιδιὰ λεῖ, ψήφων
ἐξήκοντα λευκῶν ἢ μελανῶν ἐν χάρακι ἐκκομμένων. Pol-
lux γραμμιστῶν, διαγραμμασῶν, & διαγραμμασῆων νο-
cat. Vide lib. 1. Anthologias titulum eis παιδιᾶν, vbi
sexus

sextus dicitur habere septem calculos, vnum nonus, summus duos qui erat æqualis decimo, qui erat post summum habuit duos. Diuus qui locus fuit in dextro latere, habuit vnionem qui erat & calculus vltimus. Sed niger duos in octauo loco reliquit, & duos alios ad positum vndecimi. Similes alij circa duodecimum enitebant, & tertio-decimo vnus solus calculus erat. Biiuges Antigonum ornabant quod nomen est sedis in sinistro latere. Decimoquinto æqualis erat typus, octodecimo similis, quartus ab vltimo duos alios habebat, sed rex albi calculi signa sumens, & futuras insidias non videns triplices, cum ex improuiso ex colo, seu fritillo calculos icisset, duo & sex, & quinque adduxit, statim verò octo habuit impares omnes, totos prius diuisos, & victus est,

*περὶ ἑξῆς ἀδύνατα βαλὼν Ἰσπίδας ἀπ' ἡθμῶν
πύργῳ δ' ἐρατέε κλίμακι κέσθουμένῳ,
δοῖα, ἕ, ἕξ, ἕ, πέντε κατήρασε.*

Describit sexaginta calculorum ludum, qui apud Græcos cum tesserarum iactu iungebatur. Is ludus dicebatur & *ραμμαί* Hésychio. In ludo calculorum Græcanico quinque tantum fuere lineæ, quinque singulis lusoribus calculi. Deinde & Romæ, & in Græcia duodecim lineæ, triginta calculi, cuique lusori quindecim; de quibus vetus epigramma, quod Salmasius vir doctissimus affert. De Tabula,

*In parte alueoli pyrgus velut una resedit,
Qui vomit internis tesserulas gradibus.
Sub quarum iactu discordans calculus exit,
Certantisque fouet fors variata duos.*

Hic

Hic proprium faciunt ars, & fortuna periculum:

Hæc cauet aduersis casibus, illa fauet.

Composita est tabula nunc talis formula belli,

Cuius missa facit tessera principium.

Ludentes vario tum exercent prælia fato,

Russus, an nitidus præmia sorte ferat.

Omnino ludus ille est, quem hodie vulgò vocamus *Triëtrac*. Tesseræ enim in alueolum mittimus, in quo vtrinque duodecim lineæ, pro iactu calculos disponimus; ars, & fortuna inter se certant. Terentius:

Ita vita est hominum, quasi cum ludas tesseris,

Si illud, quod maxime opus est, iactu non cadit;

Illud, quod cecidit forte, arte ut corrigas.

Ouidius *lib. 2. Artis:*

Seu ludet, numerusque manu iactabit eburnos:

Tu malè iactato, tu malè iacta dato.

Ita bene Salmasius vir eruditissimus legit, non vt vulgò,

— tu bene iacta dato.

Tu quæ malè ieceris, malè promoueto, malè disponito, vt vincaris. Agathius epigramm. in tabulam Zenonis, *ποικιλότητον δέσιν calculorum* vocat, variè structam positionem. Aristænerus *lib. 1. epist. 23. ποικίλας μεταθέσεις ἢ ἰσίων*. Eundem ludum esse volunt cum ludo duodecim scriptorū, de quo Cicero *lib. 1. de Orat.* Pila bene, & duodecim scriptis ludere. Ouidius *lib. 3.*

Artis:

Est genus in totidem tenui ratione diductum,

Scriptula quot menses lubricus annus habet.

Cicero: Itaque tibi concedo, quod in duodecim scriptis

scriptis olim, vt calculum reducas, si te alicuius dati pœnitet. ἄρα δὲ ἕξον, ponere calculum ἀνα-
 ἄρα δὲ, reducere, corrigere. Aufonius in Professoribus
 cap. 2.

Narrantem fido per singula puncta recursu

Quæ data per longas, quæ reuocata, moras.

Vidimus & quondam tabula certamine longo

Omnes, qui fuerunt, enumerasse bolos.

Alternis vicibus quos præcipitante rotati

Fundunt excussi per caua buxa gradus.

Dare calculos, in sedibus ponere, in lineis locare. Boli sunt tesserae, vel tesserarum iactus, quæ dari dicuntur, cum mouentur. Eustathius, κῶλον τῷ ᾧ οἱ κεντρῖστοί μοι ἐξ ἀπὸ δέξι βολοί, Tessera boli sex lateribus instructi, qui iaciuntur. Glossæ, βόλια, tessera, βολίτες. Isidorus: Tesserae iacula appellantur. Herodotus tesserarum, talorum, & pilæ ludos Lydis attribuit, calculorum Ægyptiis. Palamedes reperit calculorum ludum sine tesserais, non alium, quem Græci modò πειλόν, modò κῶλον vocant, quia ad iactum tesserae calculi mouebantur. In tabula, seu ἀβακίῳ duodecim fuere lineæ, seu duodecim scriptula Romanis, sed triginta calculi, quindecim albi, quindecim nigri. In veteri ludo calculorum ostendimus supra quinque tantum vtrinque fuisse lineas, & quinque vtrinque calculos. Sed præter illas quinque lineas vtrinque erat media linea, quæ dicitur sacra. Pollux lib. 9. ἦν δὲ πέντε ἐκεντρῶσαν γραμμῶν μέση τις ἡδὲ ἐπὶ καλαμῶν, ἢ ὁ ἑκεῖθεν κινῶν περὶ ὅσον παρσιμῶν ἐποῖς, κινῶ τῶ ἀφ' ἑρῶς. In medio quinque linearum, quæ vtrinque erant, sacra linea fuit intermedia; vnde qui moueret calculum,

lum, prouerbio locum faciebat. Moueo calculum à sacra linea. In hoc ludo, vt supra ostendimus, nihil fortunæ datum, omnia arti, & iudicio. Ludus è tesserais, & calculis mixtus Ægyptiorum inuentum est, in quo duodecim lineæ, seu duodecim scripta. Tribus tesserais vtebantur veteres ad hunc ludum, & quisque ludentium quindecim calculis. Is ludus Tabula dictus. Suidas, τὰ βλά' ὄνομα παιδιᾶς. Iuuenalis:

— Nec enim loculis comitantibus itur

Ad casum tabula, posita sed luditur arca.

Vnde ταβλίτης, ταβλίσειν. Eusebius lib. 5. Histor.

Ecclesiast. τὰ βλάις ἢ κῶλοισ παιζειν, ταβλίοις παιζειν.

Gloss. κῶλον τὸ ταβλίον. Augustus apud Suetonium:

Forum aleatorium calcemus, id est, tabulam.

Virgilius 6. Æneid.

Impleuitque foros.

Martialis lib. 14. de tabula lusoria:

Hic mihi bis seno numeratur tessera puncto,

Discolor hic gemino calculus hoste perit.

Bis senum punctum vocat, quia in tabula erant duodecim scripta, duodecim lineæ, in quibus calculi disponebantur ad iactum tesserarum trium, aut duarum. Quod sit hodièque in nostro Trictaco. Isidorus lib. 17. Sed & ipsas vias senariis locis distinctas. τῶ πηυς, χῶρος, ὁδὸς vocant lineas, per quas currunt tesserae. Laterculus dictus πόλις, vt ostendimus. Palamedes apud Philostratum in Heroicis, reperit ludum calculorum. Vide quæ diximus cap. 1. Pollux lib. 7. cap. 33. Alex genera numerat Pleistobolindam, Artiasmon, Diagrammismum, quem vocat γραμμῶς, Imanteligmum, & Naumachiam.

Index Rerum

Afinus, pilæ ludo victus.	<i>Chanse.</i>	50
23	Chelichelone.	37
Afinus in ludo quid.	<i>Chetmat, rex mortuus au</i>	
Astragali, tali.	<i>ieu d'Eschets.</i>	8
B	Chytra quis.	44
Basilinda.	Chytrinda.	24.25.44
C	Cindalifmus.	33
Cæci ludus.	Colabifmus.	34
Calculi quid.	Contomonobolum.	29.
Calculi & tesseræ differunt.	35	
Calculi bicolores erant.	Contopæctes.	36
72	Cottabus.	34
Erant vitrei, eburnei, argenti, aurei.	Coturnicum pugna.	24
Leues & rotundi. ibid.	Cotyle.	26.40
Calculorum ludus à quo inuentus.	<i>Courir la Quintaine.</i>	35
Antiquissimus est.	<i>Croix, ou pile.</i>	14
Calculorum duo genera.	Cubefinda.	39
72	Cubus quid, & vnde.	47.
Calx pro calculo apud Plautum.	53.58	
Canis pro calculo, seu latrunculo.	<i>κυβέσιον.</i>	50
Canthus quid.	D	
<i>Cappifolet.</i>	Digrammifmus.	75
Caput, aut Nauia.	Digitis micandi ludus.	16
Castellum nucum.	Dielciftinda.	24
Casulæ extruendæ.	E	
Chalcifmus.	ELciftinda.	39
	Eolocrasia.	41
	Ephetica.	22
	Ephedrifmus.	40
	Ephetinda.	45

ἄλλοι

& Verborum.

<i>ἄλλοι</i>	22	Ludus Athenis in balneo
Epifcyrus.	ibid.	Academiae.
Epostracifmus.	25	Ludi malum.
Equeftria lignea.	42	Ludorum origo.
Equitare in arundine.	30	Diuifio.
<i>Eschets, latrunculi.</i>	68	
Exagium, pro trutina.	17	M

F

<i>il</i> F Aquino.	35
Follis maior.	19
Foramen Domnæ.	43
Forum aleatorium.	50
Fritillus vnde dictus.	65

H

H Arpastum.	20
Hippas.	29.40
Hippice.	29.35

I

I Actus boni.	35
Infelices.	ibid.
Iactus felices qui ex Pol-luce.	56. & seq.
Iactus triginta quinque apud Græcos.	54.58
Imanteligmus.	29

L

L Atronum prælia ludere apud Ouid.	73
Latrunculi quid.	68
Ludere ad rotam quid.	13

M Adrellæ.	13
Manus, pro iactu.	57.59

Materes, seu lapilli.	13
Matras, pro sagitta.	14
Meliæ, tali.	52
Melolonthæ.	43
Micationis ludus.	16
Micatione olim carnes & merces emebantur in foro.	17
Milites, latrones, latrunculi, calculi.	68
Monobolon.	29
<i>Mourre.</i>	17
Muinda.	24. & seq.
Mufca ænea.	26

N

N Vcibus olim ludentes pueri pœnas dabant.	19
Numeri pro tesseris.	63

O

O Cellata.	21
Omilla, seu amilla.	

22

Fff 2 Orty

Index Rerum

et Verborum.

Ortygopia.	24	Pyrricha.	44
Oscillatio.	21	Pythagus.	31
Ossa puncta, pro tesseriis.			
64		Q Vintanus Contax.	
Ostracinda.	28	29.35	
Ὀστράκων ἀποστροφὴ, testæ con-		R	
uersio.	28	R <i>Aste.</i>	49
		Rathapygismus.	31
P		Reticulum Romanum.	19
P Ar, aut impar.	15	Rex, ludorum victor.	23
<i>Pair, ou sou.</i>	15.16	Rotæ duodecim in sym-	
<i>Pair, ou non.</i>	ibid.	posio Xenophontis.	13
Pentalichis.	40		
Perichytre.	29.36	S	
πέριχτρι.	50	S Cacchi, & Scaccia	
Phennida, seu Pheninda.		pro latrunculis.	68
45		Scakia.	49
Phennis.	ibid.	Scaperda, omnia diffici-	
Phistobolinda.	50	lia.	39
Phryginda.	37	Scaperdam trahere.	ibid.
Pila.	19	Scaria.	33
Pila Trigonalis.	ibid.	Schœnophilinda.	34
Paganica.	ibid.	Scintharismus.	33
Pila pro nauis.	14	Skakia, vulgò <i>ien d'eschets.</i>	
Pilæ genera quatuor apud		8	
Romanos.	19.20	Speculum Pythagoræ.	31
Pilæ ludus à quo reper-		Sphæromachia.	20
tus.	8	Streptinda.	33
<i>Pilote, magister nauis.</i>	14		
Platagonium.	41	T	
Plausus ad Solem.	39	T Abella aleatoria.	50
Proæresimon.	50	Tabula.	ibid.
Psephi pro tesseriis.	ibid.	Tabula talaris.	5.50
		Alearis.	ibid.
		Tabulæ	

Tabulæ ludus à quo in-		in Talis canes erant, in	
uentus.	9	tesseris vniones, seu	
Tabulæ ludus apud Sui-		puncta.	63
dam.	70	Taxilli.	52
Tabulæ diuersa nomina.		Telia.	24
73		Tesseræ ludus à quo re-	
Talus.	46	peritus.	8.9.47
A tessera differt.	59	Tesseræ, seu tali à calculis	
Tali ab artificio distin-		differtur.	8
guuntur.	16	Tesseræ tres aut duæ fue-	
Tali apud Reges aurei.	52	re in Græcia.	55
Tali ex cornu, vel osse,		Tesseris aut talis Romæ	
vel talo hinnulei.	ibid.	lusum.	2
Tali quatuor aut plures		Trictacum, <i>trictac.</i>	8.48.
fuere in Græcia.	55	77	
Tali obplumbati.	66	Trochus.	11.12.13
Talorum ludus à quo re-		A turbine differt.	ibid.
peritus.	8	A Catone Dionysio	
Talorum iactus qui.	47.	commendatur.	10
60		Troia.	44
Talis ludens Hegesilo-		Tropa, seu versura, ludi	
chus à Rhodiis in exi-		genus.	22.43.54
lium pulsus est.	2	Trygodiphosis.	44
Talis quatuor ludebatur.		Turbo.	11.13
62		Typus numerus ostendēs	
Talis & tesseriis interdum		iactum.	53
ludebatur simul.	ibid.		
Interdum separatim.		V	
ibid.		Rania.	23

FINIS.

ERRATA.

- Pag. Lin.*
47. 6. *lege*, Tesserarum casus, seu *υλικών*.
57. 4. de Venere Suetonius.
58. vlt. *ἑποσονέν*.
77. 22. Agathias.

